

OULUN YLIOPISTO
UNIVERSITY of OULU

Pisilä Tiina

PAKOLAISLAPSEN KOTOUTTAMISEN TUKEMINEN SUOMALAISSA
VARHAISKASVATUKSESSA

Kasvatustieteen kandidaatintyö
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Varhaiskasvatuksen koulutus
2016

Kasvatustieteiden tiedekunta
Faculty of Education

Tiivistelmä opinnäytetyöstä
Thesis abstract

Varhaiskasvatuksen koulutus		Tekijä/Author Pisilä, Tiina	
Työn nimi/Title of thesis Pakolaislapsen kotouttamisen tukeminen suomalaisessa varhaiskasvatuksessa			
Pääaine/Major subject Varhaiskasvatus	Työn laji/Type of thesis Kandidaatintutkielma	Aika/Year Syyskuu 2016	Sivumäärä/No. of pages 42
Tiivistelmä/Abstract <p>Kirjallisuuskatsauksena toteutetun kandidaatintutkielman tavoitteena oli perehtyä suomalaisen varhaiskasvatuksen mahdollisuuksiin Suomeen muuttaneen pakolaislapsen kotouttamisen tukemisessa. Työssä kuvataan, mikä merkitys varhaiskasvatukseen liittyvillä kotouttamistoimenpiteillä on pakolaislapsen sopeutumisessa. Uusi kulttuuri ja asuinympäristö vaativat sopeutumista muutoksiin. Turvapaikanhakijalasten sopeutuminen riippuu usein siitä, minkälaisia resursseja perheillä on käytössään oman elämänsä ohjaamiseen. Pakolaiset tarvitsevat alkuvaiheessa runsaasti tukea ja ohjausta, joten viranomaisten on tärkeää ymmärtää maahanmuuttoprosessin eri vaiheita. Perhe- ja ystäväverkot, viranomaistahot ja paikalliset kontaktit ovat tärkeitä turvapaikanhakijoiden elämässä. Kulttuuri ja identiteetti ovat kiinteästi yhteydessä toisiinsa. Vanhempien ja päiväkodin yhteistyöllä on vaikutusta siihen, minkälainen kulttuuri-identiteetti lapselle kehittyy.</p> <p>Toisena tutkimustehtävänä on selvittää, millä tavalla kotouttamista pyritään varhaiskasvatuksessa tehostamaan. Hallinnollisilla ja toiminnallisilla ratkaisuilla ohjataan käytännön kotouttamistoimenpiteitä. Päiväkoti-ikäisen lapsen kotoutumissuunnitelma sisällytetään yleensä lakien pohjalta laadittuun varhaiskasvatus- tai esiopetussuunnitelmaan. Kulttuurivähemmistöön kuuluvilla lapsilla tulisi olla mahdollisuus kasvaa monikulttuuriseen yhteiskuntaan oman kulttuuripiirinsä ja suomalaisen yhteiskunnan jäseneksi. Kandidaatintyön kolmantena tutkimustehtävänä oli kuvata monikulttuurisessa työympäristössä työskentelevän varhaiskasvattajan työtä ja työn sisältöjä. Pakolaislapsen kotoutuminen alkaa usein päiväkodista. Päiväkodin henkilökunnalta edellytetään kulttuurista ymmärrystä, joka edesauttaa lasten tarpeiden ja vanhempien kasvatuskäytännöiden tasavertaista ja vastavuoroista käsittelyä.</p>			
Asiasanat/Keywords varhaiskasvatus, päiväkotito, pakolaisuus, akkulturaatio, kotouttaminen			

Sisältö

1	Johdanto	1
2	Tutkielmaan liittyviä käsitteitä	3
2.1	Maahanmuuttajuuteen liittyviä käsitteitä	3
2.2	Varhaiskasvatus	5
3	Akkulturaatio pakolaisperheessä	7
3.1	Akkulturaatioprosessi	7
3.2	Akkulturaatio pakolaisperheen näkökulmasta	9
3.3	Akkulturaatio pakolaislapsen näkökulmasta	10
3.4	Akkulturaation merkitys osana identiteettiä	11
4	Pakolaisperheen kotoutuminen	13
4.1	Lapsen ja perheen kotouttamiseen liittyvä lainsäädäntö	13
4.2	Varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen liittyvä lainsäädäntö osana kotouttamista	14
4.3	Kuntien velvollisuudet kotouttamisessa	16
5	Pakolaislapsi päiväkodissa.....	18
5.1	Pakolaislapsen kotouttamisen tukeminen päiväkodissa.....	20
6	Varhaiskasvattajan työ monikulttuurisessa päiväkotiympäristössä.....	24
6.1	Opettajan interkulttuurinen kompetenssi	27
6.2	Varhaiskasvattajan ja pakolaisperheen välinen yhteistyö	28
7	Pohdinta ja johtopäätökset.....	34
	Lähteet	38

1 Johdanto

Viime aikoina Eurooppaa on koetellut pakolaiskriisi, jota pidetään pahimpana toisen maailmansodan jälkeen. Turvapaikanhakijat lähtevät kotimaastaan useista eri syistä. Näitä ovat esimerkiksi sota, vainot, konfliktit ja turvattomuus. Valtaosa pakolaisista päätyy oman kotimaansa lähialueille. Osa pakolaisista hakee turvapaikkaa Euroopasta. Kansainväliset sopimukset edellyttävät Suomelta ja muilta EU-mailta, että maat ottavat vastaan suojelun tarpeessa olevia turvapaikanhakijoita. Useat tekijät, kuten matkustusreitti tai henkilön aikaisemmat tiedot kohdemaasta vaikuttavat siihen, mistä maasta turvapaikanhakija päätyy hakemaan turvapaikkaa. Turvapaikanhakijoiden määrät Suomessa ovat 2000-luvun aikana vaihdelleet, mutta pääsääntöisesti vuosittaisia turvapaikanhakijoita on ollut alle 6 000. Vuoden 2015 aikana Suomeen saapui 32 478 uutta turvapaikanhakijaa, kun vuonna 2014 turvapaikanhakijoita oli 3651. Vuoden 2016 heinäkuun loppuun mennessä tilastoituja turvapaikanhakijoita oli 3679, joten pakolaisaalto näyttää tasoittuneen. Alaikäisten turvapaikanhakijoiden kokonaismäärää ei ole tilastoitu, mutta pelkästään yksin Suomeen saapuneita alaikäisiä turvapaikanhakijoita vuonna 2015 oli 3024. (Maahanmuuttovirasto 2016.)

Muutto uuteen kotimaahan on erityisesti lapselle suuri elämänmuutos. Joutuessaan uuteen elinympäristöön, jossa omaa kieltä ei ymmärretä, lapsi voi kokea muutoksen erittäin voimakkaasti. Sopeutumisprosessissa perheen ulkopuolisen tahon tuki perheelle ja lapselle voi olla erityisen tärkeää. (Alijoki 1998, 33–34.) Varhaiskasvatuspalvelut ovat merkittävä vaikuttaja perheiden kotouttamisen tukemisessa ja lapsen syrjäytymisen ennaltaehkäisyssä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, 15).

Tässä kandidaatintutkielmassa käsittelen pakolaislapsen kotouttamisen tukemista suomalaisessa varhaiskasvatuksessa. Kimmokkeena tämän aiheen valinnalle oli, kun eräässä työharjoittelupaikassani esikouluryhmän ohjaava lastentarhanopettaja kertoi pakolaislapsesta, joka oli aloittanut väliaikaisesti päiväkodissa. Lapsi, jonka kanssa opettajalla ei ollut yhteistä kieltä, oli ollut arka. Hän turhautui helposti, kun ei tullut ymmärretyksi ja saattoi leikkitalanteissa käyttäytyä aggressiivisesti muita ryhmän lapsia kohtaan. Lastentarhanopettaja kertoi, että kommunikoinnin apuvälineinä hyödynnettiin pääasiassa kehon kieltä, ilmeitä, eleitä sekä kuvakortteja. Lastentarhanopettaja opetteli muutamia keskeisiä sanoja lapsen äidinkielellä ja myös lapsi oppi tärkeitä suomalaisia sanoja. Jonkin ajan kuluttua

lastentarhanopettaja löysi lapsen kanssa yhteisen sävelen ja kommunikoinnista tuli päivä päivältä helpompaa. Pian lapsi kuitenkin siirrettiin pois kyseisestä päiväkodista. Jäi epäselväksi, vaihtoiko lapsen perhe asuinpaikkakuntaa vai muuttivatko he pois Suomesta. Lastentarhanopettaja kertoi silti olevansa tyytyväinen siihen, että lapsi pääsi harjoittelemaan sopeutumista suomalaiseen yhteiskuntaan jo näin varhaisessa vaiheessa.

Ajankohtaisuutensa lisäksi koen aiheen erittäin merkitykselliseksi lastentarhanopettajan työssä. Vuoden 2015 kaltainen pakolaisaalto ennustanee sitä, että aihe tulee koskettamaan opetusalaalla työskenteleviä väistämättä ja pitkään. Oman näkemykseni ja kentällä käytyjen keskustelujen perusteella työkaluja pakolaislasten kohtaamiseen tarvitaan varhais- ja esiopetuksen kentällä yhä enenevässä määrin. Turvapaikan saaneiden lasten sopeutumisen turvaamiseksi on tärkeää että me kasvattajat perehtyisimme avoimin mielin siihen, kuinka voisimme ohjata lasta sopeutumaan uuteen elinympäristöön mahdollisimman sujuvasti. Varhaiskasvatusikäisiin pakolaislapsiin liittyvää tutkimusta on tehty vähän. (Hurley ym. 2011, 160). Tämä kandidaatintyö on teoriaan ja lainsäädäntöön perustuva kirjallisuuskatsaus, jonka tarkoituksena on kuvata, mitä pakolaislapsen kotouttamisen tukeminen varhaiskasvatuksessa on ja minkälaisia työtapoja kotouttamisen tukemisessa voidaan hyödyntää.

Tässä kandidaatintyössä varhaiskasvatus-termiä käytetään pääasiassa puhuttaessa päiväkodista. Kandidaatintyö on laadittu osana lastentarhanopettajan koulutusta, joten päiväkotikonksti on luonteva valinta. Kandidaatintyön sisältö on kuitenkin hyödynnettävissä myös muissa varhaiskasvatusympäristöissä. Kirjallisuuskatsauksen myötä kykenen paneutumaan aihetta käsittelevään teorian tietoon sekä siihen, mitkä aihepiirit vaatisivat mahdollisessa pro gradussa perusteellisempaa tarkastelua.

Tutkimuksen tavoitteet eli tutkimustehtävät tässä kandidaatintutkielmassa ovat:

1. Kuvata, mikä merkitys varhaiskasvatukseen liittyvillä kotouttamistoimenpiteillä on pakolaislapsen sopeutumisessa.
2. Kuvata, millä tavalla kotouttamista pyritään varhaiskasvatuksessa tehostamaan hallinnollisin ja toiminnallisin ratkaisuin.
3. Kuvata monikulttuurisessa työympäristössä työskentelevän varhaiskasvattajan työtehtäviä ja työn sisältöjä

2 Tutkielmaan liittyviä käsitteitä

2.1 Maahanmuuttajuuteen liittyviä käsitteitä

Suomeen tulee pakolaisia eri tavoin, kuten turvapaikanhakijana, kiintiöpakolaisena, tai perheen yhdistämishajelman kautta. Kulttuurivähemmistöön kuuluvilla lapsilla täytyy olla mahdollisuus kasvaa monikulttuurisessa yhteiskunnassa suomalaisen yhteiskunnan ja oman kulttuuripiirinsä jäseniksi (Räty 2002, 18).

Kuvio 1. Turvapaikanhakijat ja heille tehdyt päätökset 2015 (Maahanmuuttovirasto 2016).

Maahanmuuttaja on yläkäsite, jolla tarkoitetaan jokaista maasta toiseen muuttavaa henkilöä, joka elää väliaikaisesti tai pysyvästi maassa, joka ei ole hänen synnyinmaansa mutta jossa hänellä on sosiaalisia siteitä (Paavola & Talib 2010, 30). Maahanmuutolle voi olla erilaisia perusteita, kuten opiskelu, työ, perhesuhteet tai pakolaisuus (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos 2016).

Turvapaikanhakija on henkilö, joka pyytää suojaa ja oleskeluoikeutta toisesta maasta. Turvapaikkahakemus jätetään maahan saavuttua. Turvapaikanhakijaa ei voida sanoa pakolaiseksi, ennen kuin hakemuksesta on annettu päätös (Liebkind 1994, 10). Turvapaikanha-

kijalle voidaan myöntää pakolaisstatus, joka perustuu henkilökohtaiseen vainoon. Turvapaikanhakija voi saada oleskeluluvan toissijaisen suojelun perusteella, mikäli hän saisi kokea epäinhimillisyyttä kotimaassaan. (Pakolaisneuvonta ry 2016.) Aiemmin oli mahdollista saada oleskelulupa myös humanitaarisen suojelun perusteella, mutta tämä kansainvälisen suojelun kategoria poistettiin ulkomaalaislaista toukokuussa 2016 (Suomen Pakolaisapu 2016). Turvapaikkaa hakevien määrään vaikuttaa erityisesti maailmanpoliittinen tilanne. Sotien puhkeamisen lisäksi sotaa käyvien maiden tilanteiden kärjistyminen ohjaa ihmisiä hakemaan turvaa muualta. Kriisien ja sotien ennustaminen on haastavaa, joten Suomeen saapuvien turvapaikanhakijoiden määrää on hankala ennustaa. (Lähtenmäki 2013, 8.)

Yhdistyneiden kansakuntien Geneven pakolaissopimuksessa (1951) **pakolaisuus** on määritelty seuraavasti: *Pakolainen on henkilö - - jolla on perusteltua aihetta pelätä joutuvansa vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskuntaluokkaan kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta, oleskelee kotimaansa ulkopuolella ja on kykenemätön tai sellaisen pelon johdosta haluton turvautumaan sanotun maan suojaan; tai joka olematta minkään maan kansalainen oleskelee entisen pysyvän asuinmaansa ulkopuolella ja edellä mainittujen seikkojen tähden on kykenemätön tai sanotun pelon vuoksi haluton palaamaan sinne.* (Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus 77/1968.)

Maailmassa on yli 44 miljoonaa pakolaista ja noin puolet heistä on alaikäisiä (Pakolaisneuvonta ry, 2016). Pakolaisiksi voidaan kutsua kiintiöpakolaisia, myönteisen päätöksen saaneita turvapaikanhakijoita ja heidän perheenjäseniään sekä suojelun tarpeen vuoksi oleskeluluvan vastaanottaneita henkilöitä (Liebkind 1994, 10). Pakolaisiksi kutsutaan ihmisiä, joiden on eri syistä ollut pakko jättää kotinsa. Suomi on sitoutunut pakolaisten vastaanottoon kansainvälisellä sopimuksella. Suomi on myös sitoutunut huolehtimaan vastaanotettujen pakolaisten hyvinvoinnista. (Räty 2002, 16-18)

Pakolaisuuden syyt maailman eri kriisialueilla ovat moniulotteisia. Äkillisen pakolaiskriisin takana on yleensä pitkäaikaisia ristiriitoja ja ongelmia. Välittömänä pakolaisuuden syyinä saattavat olla sodat ja kansalaisyhteiskunnan loukkaukset, jotka saattavat kohdistua tiettyyn etniseen, poliittiseen tai uskonnolliseen ryhmään. Lisäksi luonnonkatastrofit ja nälänhätä ajavat ihmisiä pois omilta kotiseuduiltaan. (Räty 2002, 16-18.) Oman kotimaan jättäminen voi näissä tilanteissa olla ainoa vaihtoehto, vaikka pakolaisuuteen ja turvapaikanhakijuuteen liittyviä riskejä tiedostettaisiinkin (Pirinen 2008, 15-16).

Pakolaisen elämä on ennen uuteen kotimaahan muuttoja usein pitkään haasteellinen. Takanä voi olla väkivaltaisia kokemuksia, jotka aiheuttavat turvattomuuden tunnetta maahantulon jälkeenkin. Usein pakolainen on joutunut sodan jalkoihin tai nähnyt väkivaltaa eri muodoissa. Kokemukset jättävät jälkiä ja vaikeuttavat sopeutumista. (Schubert 2013, 63.) Pakolainen voi saada lähiomaisensa uuteen kotimaahansa perheen yhdistämisen myötä. Lähiomaisia ovat puoliso ja alle täysi-ikäiset lapset (Pakolaisneuvonta ry 2016).

Kiintiöpakolaiselle on myönnetty maahantulolupa vuosittaisessa pakolaiskiintiössä. YK:n pakolaisasiain päävaltuutettu, UNHCR, on tätä ennen jo myöntänyt kiintiöpakolaiselle pakolaisstatuksen (Maahanmuuttovirasto 2016; Liebkind 1994, 10). Kiintiöpakolaiset saapuvat Suomeen ulkomailta, esimerkiksi suoraan pakolaisleireiltä. Viime vuosina pakolaiskiintiö on ollut 750 (Pakolaisneuvonta ry 2016). Vuosina 2014–2015 kiintiö nostettiin Syyrian sodan vuoksi 1050 henkilöön. UNHCR esityksen pohjalta sisäministeriö, ulkoministeriö ja työ- ja elinkeinoministeriö valmistelevat esityksen pakolaiskiintiön kohdentamisesta. Suomen maahanmuuttoviranomaiset vastaavat lopullisesta valinnasta, joihin liittyvät henkilökohtaiset haastattelut pakolaisten oleskelumaissa, esimerkiksi pakolaisleireillä. (Suomen Pakolaisapu 2016.)

2.2 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatus on lapsille ja heidän perheilleen järjestettävä palvelu, johon valtaosa lapsista osallistuu ennen oppivelvollisuutta. Varhaiskasvatuksesta puhuttaessa tarkoitetaan päiväkotia, perhepäivähoitoa tai kerho- ja leikkitoimintaa. Varhaiskasvatuksen toimintamuodot poikkeavat toisistaan resursseiltaan, oppimisympäristöiltään, henkilöstörakenteiltaan, lapsiryhmien koolta sekä henkilöstön ja lasten väliseltä suhdeluvulta. Myös henkilöstön koulutuksessa sekä koulutusvaatimuksissa on eroja. Päiväkodit ovat yleisin varhaiskasvatuksen toimintamuoto. (Opetushallitus 2016, 4.) Päiväkodeissa toiminta on ryhmämuotoista. Lapsiryhmien muodostuminen voi tapahtua eri keinoilla, kuten lasten iän, sisarusuhteiden tai tuen tarpeiden perusteella. Lapsiryhmien täytyy olla pedagogisesti tarkoituksenmukaisia. Ryhmien muodostamisessa huomioidaan lasten enimmäismäärään ja henkilöstön mitoitukseen liittyviä sääöksiä. (Opetushallitus 2016, 4.)

Varhaiskasvatus, varhaiskasvatustoiminnan ohessa järjestettävä esiopetus ja myöhempi perusopetus muodostavat lapsen kehityksen ja oppimisen kannalta johdonmukaisesti etenevän jatkumon ja elinikäisen oppimisen perustan. Tämän laadukkaan kokonaisuuden pe-

rusteena on, että opetushenkilöstö tuntee kasvatusta- ja opetusjärjestelmät, niiden tavoitteet, käytännöt sekä ominaisuudet. Lasten hyvinvoinnin, kehityksen ja oppimisen toimivuuden edistämiseksi siirtymävaiheita suunnitellaan ja arvioidaan huolellisesti. (Opetushallitus 2016, 4.)

Päiväkotien henkilöstön moniammatillisuus on voimavara, jonka avulla kyetään toteuttamaan mahdollisimman laadukasta varhaiskasvatusta ja jossa henkilöstön osaaminen, vastuut, työtehtävät ja roolit toteutuvat. Varhaiskasvatustilaisissa korostetaan pedagogiikkaa ja lastentarhanopettajien pedagogista vastuuta, joka pitää sisällään kokonaisvastuun lapsiryhmän toiminnan suunnittelusta, suunnitelmien ja tavoitteellisuuden toteutumisesta sekä arvioinnista ja kehittämisestä. Lastenhoitajat ja muu varhaiskasvatustuksen henkilöstö osallistuu toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen yhdessä lastentarhanopettajan kanssa. (Opetushallitus 2016, 4.)

3 Akkulturaatio pakolaisperheessä

Kulttuurien kohdatessa on sopeuduttava uusiin muutoksiin. Kulttuurin muutosta ja uuteen kulttuurin sopeutumista kutsutaan akkulturaatioksi. Yleensä toinen kulttuureista on hallitsevammassa roolissa. Akkulturaatio ei etene suoraviivaisesti niin, että toinen kulttuuri sulautuisi automaattisesti toiseen. (Liebkind 1994, 25). Valtaväestön suhtautuminen uusiin tulokkaisiin on hallitseva ja ohjaava osa maahanmuuttajien sopeutumisprosessia. Kulttuurien välisissä kohtaamisissa valtakulttuurin edustajat toimivat vähemmistöjen edustajien arvokkuuden määrittäjinä (Talib 2002, 25).

Maahanmuutto on haaste, joka voi heikentää yksilön tietoisuutta omasta itsestään. Maahanmuuttajat saattavat oireilla elämäntilanteen muutokseen vuosia, sillä ihmisen mentaliteettia on mahdotonta muuttaa hetkessä. Elämäntilanteen muutokset saatetaan nähdä uhkana tai haasteena etenkin silloin, jos henkilö kokee jyrkän sosio-ekonomisen statuksen heikkenemisen, ei osaa puhua vastaanottavan maan kieltä, joutuu eroon perheenjäsenistään tai samaa kulttuuria edustavista henkilöistä, kokee epäystävällisyyttä tai torjuntaa uudessa elinympäristössään tai on kokenut traumaattisia asioita tai pitkäaikaista stressiä ennen maasta muuttamista. Pakolaiset ovat siirtolaisryhmistä haavoittuvimpia. Muutto saattaa aiheuttaa fysiologisia tai psykosomaattisia oireita. Kielettömyys lisää irrallisuuden tunnetta. (Talib 2002, 20-21.)

3.1 Akkulturaatioprosessi

Sopeutumisen vaiheita koskevat teoriat voidaan jakaa kahteen ryhmään. Ensimmäinen painottaa yksilötoimintaa prosessia, joka päättyy vähemmistön sulautumiseen ja toinen painottaa monikulttuurisuutta, jolloin vähemmistökulttuurin jäsenet säilyttävät perinteistä kulttuuriin sopeutuessa enemmistöryhmän kulttuuriin. Samalla oletetaan, että enemmistökulttuuri sopeutuu monikulttuurisuuteen. (Halme & Vataja 2011, 65-66.) Joka tapauksessa sopeutumisen vaiheita kuvaavissa teorioissa on paljon yhtäläisyyksiä.

Uuteen maahan muuttaminen aiheuttaa aina kulttuurishokin. Maasta toiseen muutto on merkittävä tapahtuma ja se saattaa aiheuttaa yksilölle psyykkistä kuormitusta pakottaen häntä mukautumaan uutta elinympäristöään vastaavaksi. Muuton aiheuttama tilanne on stressitila, jonka vaiheet Talib (2002) on määritellyt seuraavasti: Hiljattain maahan muuttanut saattaa kokea elämänvaiheensa mielenkiintoisena ja elää niin sanottua ”*kuherruskuu-*

kautta”. Mennyt torjutaan ja mielenkiinto suunnataan uuden kielen ja kulttuurin oppimiseen. Lisääntyvä ymmärrys siitä, ettei muutos tapahdukaan toivotusti sekä muut kohdatut vastoinkäymiset esimerkiksi valtakulttuurin suhteen saattavat aiheuttaa pettymyksiä. Tällöin torjutut menetykset ja kokemukset saattavat hiljalleen nousta pintaan. (Talib 2002, 21-22.)

Reaktiovaiheessa torjunta ei enää toimi, joten henkilö käyttää puolustusmekanismejaan. Regressiossa henkilö taantuu, projektiossa syy nähdään minän ulkopuolella, passiivinen puolustusmekanismi johtaa siihen, että henkilö saattaa eristäytyä ympäristöstään ja pysytellä sisätiloissa. Psykosomaattiset oireet ovat myös yleisiä. (Talib 2002, 22.)

Korjaamisvaiheessa aloitetaan uuden rakentaminen. Kielitaito karttuu ja itseluottamus kasvaa. Myönteinen päätös maahan jäämisestä edistää toipumista. Uudelleen orientoitumisessa maahan muuttanut henkilö voi nähdä uudessa elinympäristössään myös positiivisia piirteitä, mutta haluaa säilyttää arvostamiaan perinteitä omasta kulttuuristaan. (Talib 2002, 22.)

Berryn (2006) mukaan akkulturaatiota voidaan kuvata neljän eri käsitteen muodossa. Niitä ovat marginalisaatio, separatismi, assimilaatio ja integraatio. *Marginalisaatiossa* oma ja vieras kulttuuri torjutaan. Kumpaankaan kulttuuriin ei sitouduta ja se ohentaa maahanmuuttajan identiteettiä ja moraalialia. Kokemus syrjityksi tulemisesta vaikuttaa tiettyjen kulttuuriryhmien *separatismiin*, eli vetäytymiseen ja eristäytymiseen valtaväestöstä. *Assimilaatio*, eli sulautuminen tarkoittaa oman kulttuurin hylkäämistä ja pyrkimystä valtakulttuurin kielen ja tapojen nopeaan omaksumiseen. *Integraation* tavoitteena on oman ja valtakulttuurin yhtenäistyminen, joka käsittää etnisen tasa-arvon, suvaitsevaisuuden sekä kulttuurien moniarvoisuuden. Onnistunut integraatio edellyttää toimivaa sulautumista uuteen kulttuuriin, jolloin sekä omien kulttuuristen lähtökohtien kunnioittaminen ja suomalaiseseen kulttuuriin sopeutuminen toteutuvat. (Berry 2006, 33-35.)

Sue & Suen sopeutumismallissa on viisi eri vaihetta, joita yksilö käy läpi sopeutuessaan uuteen kulttuuriin. Mallin mukaan sopeutumiseen liittyy keskeisesti itseensä, valtakulttuuriin sekä muihin oman kulttuurin jäseniin suhtautuminen. Sopeutumiseen liittyviä vaiheita ovat *konformisuusvaihe*, *ristiriitavaihe*, *vastustamisen ja uppoutumisen vaihe*, *itsetutkiskeluvaihe* ja *integraatio*. (Sue & Sue 1990, 96.)

Konformisuusvaihe on vaihe, jossa yksilö alistuu valtakulttuurin ylivoimaan. Valtakulttuuri nähdään ihannoitavana ja omaan kulttuuriin liittyvät asiat koetaan usein negatiivisina. Yksilö pyrkii sulautumaan valtakulttuuriin mahdollisimman nopeasti, joka voi johtaa ristiriitailanteisiin oman vähemmistökulttuurin kanssa. Yksilö tulee tietoiseksi kulttuurien hyvistä ja huonoista piirteistä, kun hän ymmärtää, ettei voi täysin hyväksyä valtakulttuurin näkemyksiä omasta vähemmistökulttuuristaan. *Ristiriitavaiheessa* yksilön oman kulttuuritaustan kieltäminen alkaa rikkoutua. Yksilö suhtautuu kriittisesti valtaväestöön ja huomaa, etteivät kaikki ominaisuudet valtaväestössä ole ihailtavia. Yksilö saattaa kokea syrjäytyneisyyttä ja rasismia. (Sue & Sue 1990, 96-101.)

Vastustamisen ja uppoutumisen vaiheessa vähemmistöön kuuluva yksilö vastustaa valtakulttuuria hyväksyen ainoastaan oman kulttuurinsa. Hän on ylpeä juuristaan ja saattaa suhtautua negatiivisesti valtakulttuurin jäseniin. *Itsetutkiskeluvaiheessa* yksilö kokee kriittisyyttä omaa vähemmistökulttuuria kohtaan. Yksilö ei tuomitse kulttuuriaan vaan joitakin sen sisältöjä. Yksilö saattaa potea ristiriitaisia tunteita valtakulttuurin ja vähemmistökulttuurin välillä ja tunnistaa hiljalleen valtakulttuurin positiivisia piirteitä. (Sue & Sue 1990, 104-106.)

Integraatiovaiheessa yksilö tiedostaa, että kaikissa kulttuureissa on sekä negatiivisia että positiivisia ominaisuuksia. Hän tuntee olevansa itsenäinen valtakulttuurin jäsen, mutta kokee myös yhteenkuuluvuutta omaan vähemmistöryhmäänsä. Yksilö löytää ihanteellisimman tasapainotilan kulttuuri-identiteetissään, mikäli hän omaksuu arvoja ja käyttäytymismalleja molemmista kulttuureistaan. (Sue & Sue 1990, 105-106.)

3.2 Akkulturaatio pakolaisperheen näkökulmasta

Uuteen kulttuuriin sopeutumiseen vaikuttavia tekijöitä ovat esimerkiksi ikä, kulttuurierot, aikaisemmat akkulturaatiokokemukset, persoonallisuus sekä odotukset ja motivaatio tulevaisuutta kohtaan uudessa elinympäristössä (Berry 2006, 33–35). Maahanmuutto ja sen seuraamuksena tapahtuva kotoutuminen muodostavat siirtymävaiheen yksilön ja perheen elämässä. Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden kohdalla oman kotimaan jättäminen sisältää aina suhteiden katkeamista, erossa oloa ja menetystä. Siirtymävaihe, jossa siirrytään tutusta tuntemattomaan, sisältää hetkellisen tyhjiön, jossa muuttuneet ihmissuhteet tai käyttäytymismallit voivat olla vielä kadoksissa. (Alitolppa-Niitamo & Leinonen 2013, 100-101.)

Maahanmuuton yhteydessä perheen sopeutumiseen ja hyvinvointiin vaikuttaa, onko muutto uuteen kotimaahan tapahtunut vapaaehtoisesti. Maahanmuuttajaperheissä äidin ja isän asema hankaloituu ja heidän roolinsa voivat myös muuttua. Haasteeksi saattaa koitua myös se, että isän sosioekonominen asema ei välttämättä vastaakaan hänen aikaisempaa statussaan. Uudessa kotimaassa on hyvin vaikeaa tehdä työtä ylläpitääkseen perheen aiempaa elintasoja. Äiti saattaa työllistyä isää helpommin. Mikäli vanhemmat eivät omaksu uutta kieltä ja kykene sopeutumaan, perheen perusasetelma saattaa kääntyä täysin päinvastaiseksi, jolloin lapset toimivat vanhempiansa tulkkeina ja apuna. (Talib 2002, 23.)

Eri sukupolvien väliset konfliktit voivat saada aikaan perheen sisäisiä jännitteitä. Lapsi saattaa esimerkiksi piilottaa identiteettinsä ja pyrkiä omaksumaan valtakulttuurin kielen, elämäntavat ja arvoja. Yhteisökulttuuriin tottunut isä pitäytyy tiukemmin perinteissä kuin muut perheenjäsenet kun taas äiti on usein välittäjä kahden kulttuurin välisissä kiistoissa. Vanhempien auktoriteetti suhteessa lapseen vaikuttaa lapsen päätöksentekoon ja toimintaan. Jotkut vanhemmat eivät halua olla mukana lapsensa sopeutumisvaiheessa, jolloin oma tausta usein kielletään. Tämä voi vaikuttaa negatiivisesti lapsen ja vanhempien väleihin ja muihin ihmissuhteisiin. (Talib 2002, 23-24.)

3.3 Akkulturaatio pakolaislapsen näkökulmasta

Lapset mukautuvat helposti uuteen elinympäristöön. Mitä nuorempi lapsi, sitä helpompaa on uuden kielen ja kulttuurin omaksuminen. Lapsi joutuu kuitenkin sopeutumaan moniin muutoksiin uuden kotimaan myötä. Lapsi ei pohdi maahanmuuttoa samankaltaisena tapahtumana kuin aikuiset. Lapsi elää elämänmuutoksen mukana ja pyrkii sopeutumaan siihen niin hyvin kuin mahdollista. (Alitolppa-Niitamo & Leinonen 2013, 101.)

Suomeen saapumisen jälkeen pakolaislapsen elämässä tapahtuvat muutokset saattavat olla äkillisiä. Muuttaminen on lapselle raskas kokemus, sillä se merkitsee lapselle turvallisten asioiden jättämistä. Kotimaahan jää lisäksi lapsen kulttuuri ja sen arvomaailma. Mitä vieraammasta kulttuuriympäristöstä lapsi saapuu Suomeen, sitä enemmän sopeutumisprosessi uuteen elämäntilanteeseen vaatii ponnisteluja. Lapsi tarvitsee aikaa asettumiseen. On vaikeaa ymmärtää, miksi pitää paeta ja mitä ympärillä tapahtuu. (Terho 1989, 92-94.)

Pakolaislapsi saattaa joutua eroon omasta huoltajastaan, mikä on lapsen psyykkisen kehityksen kannalta vaikeimpia muutoksia lapsen elämässä. Koska alle kouluikäiselle suhde

huoltajiin on elintärkeä, uuteen maahan ja kulttuuriin muuttamista on syytä tarkastella koko perhettä koskevana muutoksena. Vanhempien ongelmat sopeutumisessa heijastuvat lapseen ja näin ollen koko perheen hyvinvointi onkin tärkeä tavoite tuen tarvetta suunniteltaessa. (Schubert 2013, 69-70.) Perheen tai lapsen mahdolliset sopeutumisoongelmat voivat ilmetä lapsen voinnissa. Lapsen pahoinvoinnin oireet voivat ilmetä esimerkiksi keskittymiskyvyn heikkoutena, kiusaamisena tai kiusatuksi tulemisena. Lapsella voi myös ilmetä aggressioita tai turhaumia. Joskus lapsi voi myös sisäistää oireet näyttämällä masennuksen merkkejä, olemalla hiljaa ja vetäytymällä muista. (Igoa 2009, 43-44.)

Turvapaikanhakijalasten vointi riippuu siitä, millaisia resursseja perheillä on oman elämänsä ohjaamiseen ja kontrollointiin. Elämän rakentumiseen vaikuttaa perhe- ja ystävöverkostot. Lisäksi viralliset organisaatiot, kuten vastaanottokeskukset, sisäasiainministeriön alainen poliisitoimi, maahanmuuttovirasto, rajavartiolaitos sekä opetus- ja sosiaalitoimen piirissä olevat paikalliset kontaktit ovat tärkeä osa turvapaikanhakuprosessia. Turvapaikkamenettely ei kohtelee lapsia aina kaikkien lakien ja määräysten mukaisesti. Oleskeluluvattomuus aiheuttaa sen, että lapset eivät pääse osallisiksi samoista tukitoimista kuin ne lapset, jotka asuvat Suomessa vakituisesti. Vastaanottokeskuksista vain harva on rakennettu lapsiperheiden asuinkäyttöön tai ihmisten asuttamiseen, joten keskuksista puuttuu turvalliset ja viihtyisät leikkipaikat. Leikki- ja pelivälineistä on usein myös pulaa (Lähteenmäki 2013, 129-130).

3.4 Akkulturaation merkitys osana identiteettiä

Identiteetillä tarkoitetaan minäkäsitystä, eli ihmisen käsitystä siitä, kuka ja millainen hän on. Se, millaisena näemme itsemme, ohjaa toimintaamme. Myös ryhmään kuuluminen on osa identiteettiämme. Omaksumme tietyn ryhmän yhteisiä arvoja ja ajattelumalleja. Ihminen muodostaa käsityksensä muista ja itsestään. Yksi identiteetin ulottuvuuksista on se, kuinka yksilö määrittelee itsensä jonkin tietyn ryhmän, kollektiivin, jäseneksi. (Lehtonen 1997, 24–26.) Keltikangas-Järvisen (2010, 112) mukaan identiteetti on minän pysyvyyttä ja varmuutta kuvaava tunne siitä, kuka on. Mahdollisuus samastua ihmisiin, jotka osoittavat lapsen hyväksyntää, ovat tärkeä osa hyvän itsetunnon muodostumisessa (Keltikangas-Järvinen 2010, 112-113).

Kulttuuri ja identiteetti ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa. (Liebkind 1994, 21). Kulttuuri-identiteetillä tarkoitetaan samaistumista etniseen tai kansalliseen kulttuuriin. (Halme &

Vataja 2011,11). Samastuminen omaan kulttuuriin ja sen perinteisiin arvoihin ovat olennaisia seikkoja identiteetin muodostumisessa. Identiteetissä on kyse turvallisuuden tunteesta, johon liittyy vahvasti itsensä normaaliksi kokeminen. (Hokkanen 2002, 62.) Lapsella samastuminen tarkoittaa vanhempien tai muiden tärkeiden ihmisten ajatuksia, mielipiteitä ja toimintamalleja. Samastuminen on tärkeä, osin tiedostamaton kehitystapahtuma ja suurin osa näistä vaikutuksista siirtyy lapseen samastumisen myötä. Samastuminen on lapselle psyykinen tuki ja voimanlähde. Samastuessaan itselle tärkeisiin ihmisiin lapsi saavuttaa oman identiteettinsä. (Keltikangas-Järvinen 2010, 112–113). Vanhempien ja päiväkodin yhteistyöllä on vaikutusta siihen, minkälainen lapsen kulttuuri-identiteetistä kasvaa (Halme & Vataja 2011, 11).

Uuteen kulttuuriin ja kieleen perehtyminen ei ole helppoa. Jotkut yksilöt voivat eristäytyä, eivätkä sopeudu koskaan. Mikäli yksilö ylisopeutuu ja yrittää unohtaa taustansa, identiteetin kehitys vaikeutuu. On siis tärkeää sopeutua, mutta samalla tiedostaa omat juurensa. Lapsen vanhempien tärkeänä tehtävänä on välittää lapselle oman kulttuurinsa arvoja ja traditioita. Myönteisen identiteetin kehittyminen edellyttää kulttuuriylpeyden omaksumista. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tuoda vähemmistökulttuuria tutuksi muille ryhmän lapsille. Lapsi kokee, että hänen taustastaan ollaan kiinnostuneita. (Alijoki 1998, 34-35.)

Kasvatuksessa on vältettävä lapsen joutumista kahden kulttuurin ristivetoon. Lapsen on saatava kokea arvostusta itseään, kulttuuriaan ja kieltään kohtaan. Kahteen kulttuuriin kasvamisesta edesauttaa vanhempien myönteinen suhtautuminen omaan kulttuuriinsa (Halme & Vataja 2011, 11). Lapsen tärkeimmät roolimallit, vanhempien esimerkki ja asenteet ovat merkittävien vaikuttajien lapsen kaksikielisyyden ja vahvan identiteetin rakentumiseen ennen kouluikää. Vanhemman suhtautuminen omaa kieltä ja kulttuuria kohtaan on paras väline lasten identiteetin kehittymisen tukemisessa ja se tukee opetusta jo etukäteen enemmän kuin muut tukimuodot. (Teiss 2007,16–20.)

4 Pakolaisperheen kotoutuminen

Kotoutumisella tarkoitetaan asettumista uuteen maahan, yhteiskuntaan ja kulttuuriin. Kotoutuminen sisältää myös uusien toimintatapojen omaksumista. Maahanmuuttaja sopeutuu suomalaiseen yhteiskuntaan omaksuen uusia taitoja, tietoja ja toimintatapoja. Toiset kotoutuvat helposti ja toisten sopeutuminen vie enemmän aikaa. Asettuminen uuteen elinympäristöön vie aikaa ja saman perheen jäsenet voivat kotoutua eri tahdissa. Kielitaidon omaksuminen on kotoutumisen suurimpia edellytyksiä. (Sisäministeriö 2016.) Suomen maahanmuuttopolitiikan tavoitteena on maahanmuuttajien kotouttaminen uuteen kotimaahansa. Kotouttamisella tarkoitetaan osallistumista yhteiskunnan poliittiseen, taloudelliseen ja sosiaaliseen elämään. Yhteiskunnan tasavertaisina jäseninä maahanmuuttajilla on valtaväestöön verrattain yhtäläiset velvollisuudet ja oikeudet kunnan ja valtion palveluihin. (Paavola & Talib 2010, 29-30.) Kotouttamisesta säädetään kotouttamislaissa (Kivijärvi 2011, 248).

4.1 Lapsen ja perheen kotouttamiseen liittyvä lainsäädäntö

Kunta laatii kotouttamissuunnitelman monialaisena yhteistyönä, jossa kiinnitetään huomiota lapsen kehitystä tukevan ja ohjaavan vanhemmuuden edellytyksiin sekä koko perheen tuen ja koulutuksen tarpeisiin. Alaikäiselle laaditaan oma kotouttamissuunnitelma, mikäli siihen on tarve. Suunnitelma laaditaan yhdessä lapsen huoltajan kanssa. (Laki kotouttamisen edistämisestä 1386/2010, 15§, 16§.)

Suomalainen maahanmuuton lainsäädäntö perustuu Suomen hallituksen linjaamiin tavoitteisiin, EU:n omaan lainsäädäntöön sekä Suomea sitoviin kansainvälisiin sopimuksiin, joista merkittävimpiä ovat Euroopan ihmisoikeussopimus, lapsen oikeuksien sopimus, kidutuksen vastainen yleissopimus ja Geneven pakolaissopimus (Sisäministeriö 2016).

Pakolaistaustaisten lasten varhaiskasvatuksessa on huomioitava eri kieli- ja kulttuuritaustaisia ryhmiä koskevat lait sekä asiakirjat, joista keskeisimpiä ovat ulkomaalaislaki, laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta, yhdenvertaisuuslaki, hallintolaki sekä hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, 19.)

Ulkomaalaislakia (2004) tulee 6§:n mukaan soveltaa alaikäistä lasta koskevaan päätöksentekoon, jolloin erityinen huomio on lapsen edussa, hänen kehityksessään sekä terveyteen

liittyvissä asioissa (Ulkomaalaislaki 301/2004). Kotouttamislain (2010) 16§:n mukaan kunnissa laaditaan perheen kotouttamissuunnitelma, jos perheen tilanne sitä edellyttää. Tarvetta arvioitaessa huomio kiinnitetään lapsen kehitystä tukevan ja ohjaavan vanhemmuuden edellytyksiin sekä vanhemmille suunnattuun tukeen ja koulutukseen. Perhettä koskeva kotouttamissuunnitelma toteutetaan monialaisena yhteistyönä ja sovitetaan yhteen muille perheenjäsenille, kuten tarvittaessa lapsille, laadittujen suunnitelmien kanssa. (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010.)

Yhdenvertaisuuslain (2014) 1§ tarkoituksena on edesauttaa yhdenvertaisuutta ja ennaltaehkäistä syrjintää. Lain 8§ mukaan ketään ei saa syrjiä iän, syntyperän, kansalaisuuden, kielen, vakaumuksen tai uskonnon, perhesuhteiden, terveydentilan tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella (Yhdenvertaisuuslaki 2014/1325 – Ajantasainen lainsäädäntö).

Suomen sisäministeriö on laatinut maahanmuuttopolitiikkaa käsittelevän Maahanmuuton tulevaisuus 2020- toimenpideohjelman, jonka yleisenä tavoitteena on asettaa suuntaviivoja tulevaisuuden maahanmuuttopolitiikalle sekä esitellä kotouttamisen edistymiseen liittyviä toimenpiteitä. Toimenpideohjelmassa painotetaan esimerkiksi maahanmuuttajavanhempien tukemista lasten kasvattajina sekä turvallisen kasvuympäristön mahdollistajina perheille suunnatuin palveluin. Neuvola, varhaiskasvatus, perusopetus ja oppilashuolto luetaan lapsiperheiden tärkeimpiin palveluihin. Huomionarvoista on myös maahanmuuttajataustaisten lasten osallistumisen lisääminen erilaisiin varhaiskasvatuspalveluihin ja esiopetukseen, sillä ne parantavat edellytyksiä koulun aloittamiseen. Maahanmuuttajat kotoutuvat Suomeen työn, lasten varhaiskasvatuksen, harrastusten, järjestötoiminnan sekä arjessa tapahtuvan vuorovaikutuksen avulla. (Sisäministeriö 2013, 18-20.)

4.2 Varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen liittyvä lainsäädäntö osana kotouttamista

Päiväkoti-ikäisen lapsen kotoutumissuunnitelma sisällytetään yleensä lapsen varhaiskasvatuksen tai esiopetuksen suunnitelmiin. Näissä suunnitelmissa tulisi huomioida lapsen perhe, kielellinen ja kulttuurinen tausta, suomi toisena kielenä – opetus sekä lapsen vertaissuhteiden tukeminen (Kivijärvi 2011, 248.). Suomalaisen varhaiskasvatuksen tärkein ohjausväline on lainsäädäntö, joka määrittelee toiminnan vaatimukset ja tavoitteet (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, 19). Varhaiskasvatuslain 2 a § mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on muun muassa edistää jokaisen lapsen kokonaisvaltaista kasvua ja kehitystä, toimia yhdessä lapsen perheen kanssa lapsen parhaaksi sekä tukea vanhempaa kasvatustyössä.

Varhaiskasvatus myös toteuttaa lapsen kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa sekä antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen antaen valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa kulttuuriperinteitä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, katsomuksellista ja uskonnollista taustaa. (Varhaiskasvatustalaki 36/1973.)

Varhaiskasvatuksen arvot perustuvat lapsen oikeuksiin liittyviin sopimuksiin, kansainvälisiin säädöksiin ja muihin ohjaaviin asiakirjoihin. Näitä ovat esimerkiksi vuonna 1989 voimaan astunut YK:n Lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus, jonka periaatteisiin kuuluvat lapsen oikeus tasa-arvoon ja hyvään elämään. Yleissopimus tuli Suomea velvoittavaksi vuonna 1991. Varhaiskasvatuksen toteuttamiseen liittyy olennaisena osana lisäksi lapsen perustuslailliset oikeudet omaan kulttuuriin, äidinkieleen ja uskontoon. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, 19.) Valtioneuvoston hyväksymissä Varhaiskasvatuksen valtakunnallisissa linjauksissa on koottu yhteen varhaiskasvatuksen keskeisiä periaatteita ja kehittämisen painopisteitä. Periaatteissa painotetaan yhdenvertaisuutta; oikeutta omaan äidinkieleen ja suomen tai ruotsin kielen oppimista, oikeutta omaan kulttuuriin sekä oikeutta turvattuun elinympäristöön riippumatta sosiaalisesta ja kulttuurisesta taustasta tai asuinpaikasta. Lisäksi periaatteissa painotetaan etnistä ja sukupuolten välistä tasa-arvoa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2002, 17.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2005) perustuu Varhaiskasvatuksen valtakunnallisille linjauksille ja perusteiden tarkoituksena on edistää valtakunnallista, yhdenvertaista varhaiskasvatuksen toteutumista. Varhaiskasvatuksen perusteissa korostetaan, että maahanmuuttajataustaisten lasten vanhempien kanssa on tärkeää keskustella varhaiskasvatuksen periaatteista, oman äidinkielen säilyttämisen keinoista ja merkityksestä sekä uuden valtakielen omaksumisesta. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa painotetaan kulttuurivähemmistöön kuuluvien lasten mahdollisuutta kasvaa monikulttuuriseen yhteiskuntaan oman kulttuuripiirinsä ja suomalaisen yhteiskunnan jäseneksi. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 41.)

Perusopetuslaissa säädetään esiopetuksesta ja maahanmuuttajalapsille järjestettävästä perusopetukseen valmistavasta opetuksesta. Lain 2 §:n mukaan Esiopetuksen tavoite on tukea esikouluikäisen edellytyksiä oppimiseen (Perusopetuslaki 628/1998). Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan esiopetuksen tavoitteena on tukea vieras- ja monikielisten lasten kielitaidon ja identiteetin sekä itsetunnon kehittymistä kielitaidon osa-alueilla riippuen lapsen tarpeista ja edellytyksistä. Erillistä kielenopetusta tarjotaan, mikäli siihen

on mahdollisuus. Jos kunnassa järjestetään valmistavaa opetusta, voi lapsi osallistua siihen. Lapsi voi siirtyä normaaliin esiopetukseen ennen valmistavan opetuksen loppumista, mikäli tämä kykenee seuraamaan esiopetusta. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 39-40.) Opetusministeriön vuosien 2011–2016 Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa todetaan, että varhaiskasvatuksella voidaan varmistaa kasvun ja kehityksen hyvät edellytykset kaikille lapsille huomioimalla monipuolisesti tukea tarvitsevia sekä syrjäytymisvaarassa olevia lapsia. Kotoutumisen suunnittelussa ja toteutuksessa huomioidaan koko maahanmuuttava perhe (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011, 12-17).

Lastensuojelulain 2 §:n mukaan ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista on lapsen vanhemmilla tai huoltajilla. Perheiden kanssa työskentelevien viranomaisten on tuettava perheitä kasvatustyössä ja tarjottava perheille tarpeen tullen apua riittävän varhaisessa vaiheessa. Myös lastensuojelu tukee perheitä ja lapsen kasvatuksesta vastaavia henkilöitä järjestämällä tarvittavia tukitoimia. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

4.3 Kuntien velvollisuudet kotouttamisessa

Maahanmuuttajien asioiden hoito on järjestetty kunnissa eri tavoilla riippuen kunnan koosta ja maahanmuuttajien määrästä kunnassa. Kotouttamisohjelma määrittelee kunnan vastualueet. Kunnan kumppaneina toimivat työ- ja elinkeinotoimisto, poliisi sekä paikkakunnan erilaiset järjestöt. Kunta vastaa kotouttamisen kehittämisestä, suunnittelusta ja seurannasta. Naapurikunnat voivat tehdä seudullista yhteistyötä yhdessä. Pakolaiset tarvitsevat alkuvaiheessa paljon tukea ja ohjausta. Viranomaisten onkin tärkeää ymmärtää maahanmuuttoprosessin eri vaiheita. Kun henkilö on saanut oleskeluluvan, voi hän myös muuttaa vastaanottokeskuksesta kuntaan. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2013, 39-44.)

Tärkeitä verkostoja maahanmuuttajatyössä ovat terveydenhuolto, sosiaalipalvelut, koulut, päivähoito, nuorisotoimi ja liikuntatoimi sekä työhallinto. Verkostossa toimii lisäksi vertaistukihenkilöt, tulkit ja järjestöt. Toimivassa verkostossa osataan arvioida kotoutumisen etenemistä. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2013, 39-44.) Turvapaikanhakijoille tarjottavista palveluista kunnan vastuulla ovat lasten perus- ja esiopetus sekä lastensuojeluun liittyvät palvelut. Perusopetuslaissa säädetyn 4 §:n mukaan kunta on velvollinen järjestämään sen alueella asuville oppivelvollisuusikäisille lapsille perusopetusta sekä oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä vuonna esiopetusta. (Perusopetuslaki 628/1998.) Kyseinen laki kos-

kee myös turvapaikanhakijoita, joilla on oikeus perus- ja esiopetukseen. Tarvittaessa kunnat ovat velvollisia järjestämään myös lastensuojeluun liittyviä toimenpiteitä. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Kunnilla on omia linjauksia ja strategioita varhaiskasvatukseen liittyen. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan kuntien tulee laatia kuntakohtaiset varhaiskasvatussuunnitelmat, jotka määrittelevät eri palvelumuotojen sisällöllisistä tavoitteista. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa viitataan myös Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annettuun lakiin, jonka perusteella jokaisen varhaiskasvatusta saavan lapsen tulisi saada yksilöllinen varhaiskasvatussuunnitelma. Suunnitelmaan tulee laatia varhaiskasvatusta koskevat lähtökohdat ja suunnitelma niiden toteutumisesta käytännössä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 43-45.)

Kuntien tulisi huolehtia siitä, että vastaanottokeskuksissa asuvat lapset voivat osallistua viimeistään 3-vuotiaasta alkaen vähintään osa-aikaiseen varhaiskasvatukseen. Lisäksi perheitä kannustetaan mukaan avoimen varhaiskasvatuksen toimintaan. Kuntien tehtävänä on huolehtia riittävästä resursoinnista tavoitteellisen suomi tai ruotsi toisena kielenä – opetuksen järjestämiseen. Kuntien omista varhaiskasvatussuunnitelmissa mainitaan, miten suomen tai ruotsin kielen opetus on toteutettu varhaiskasvatuksessa, kuinka lapsen oman äidinkielen ylläpitämistä ja kehitystä tuetaan ja kuinka lapsen uskontokasvatusta toteutetaan. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, 41.)

Jotta väärinymmärryksiltä vältyttäisiin, on keskustelutilanteissa tulkin hyödyntäminen suotavaa (Työ- ja elinkeinoministeriö 2013, 39). Tulkin käyttö on sekä perheen että viranomaisen oikeus ja velvollisuus. Tulkin tilaa viranomainen (Kivijärvi 2011, 249). Valtio kustantaa kansainvälisen suojelun piiriin kuuluville henkilöille vastaanottoon liittyviä tulkkipalveluita niin pitkäksi aikaa, kun tulkkia tarvitaan kotouttamiseen liittyvissä asioissa, kuten päiväkodin ja kodin välisessä yhteistyössä. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2013, 39-44.) Tulkin käyttö vaatii opettelua. Eritoten vaikeita ongelmia selvittäessä on tulkin käyttö välttämätöntä. Tulkkeja sitoo vaitiolovelvollisuus. Perheen toiveita tulkin valinnassa tulisi kuunnella ja toteuttaa (Säävälä 2013, 129-130). Yhteistyö vanhempien kanssa ilman yhteistä kieltä tai tulkkia on haasteellista, sillä päivittäisten kuulumisten vaihtaminen tai tapaamisten sopiminen hankaloituu. Se asettaa lapsen myös eriarvoiseen asemaan, kun yhteisen kielen avulla kommunikaatio ja yhteydenpito ovat päivittäisiä (Hurley ym. 2011, 162).

5 Pakolaislapsi päiväkodissa

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea lapsen sosiaalisia kontakteja lapsiryhmässä. Perhe kantaa ensisijaisesti vastuuta lapsen äidinkielen ja kulttuurin säilyttämisestä ja kehittämisestä. Päiväkodin henkilökunnalta edellytetään kulttuurista ymmärrystä, joka edesauttaa lasten erilaisten tarpeiden ja vanhempien kasvatustavoitteiden tasavertaista ja vastavuoroista käsittelyä. Päivittäisessä päiväkodin toiminnassa tulisi nostaa esille lapsen omaan kulttuuriin ja elämäntapoihin liittyviä asioita ja näin tukea lapsen mahdollisuutta rakentaa ja ylläpitää omaa kulttuuritaustaansa. Tämä tukee myös lapsen oman identiteetin vahvistumista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 39.)

Pakolaislapsen kotoutuminen alkaa usein päiväkodista, jolloin lapsi pääsee harjoittelemaan sosiaalisia taitoja ja suomen kieltä. Lapsen kuuluminen lähipäiväkodin lapsiryhmään tukee lapsen kiinnittymistä omaan asuinympäristönsä lapsiin, edesauttaa harrastuksiin osallistumista sekä helpottaa siirtymistä koulutielle (Kivijärvi 2011, 248–249). Maahanmuuttajalasten osallistuminen varhaiskasvatukseen parantaa kansainvälisten tutkimusten mukaan koulumenestystä ja voi suojata myös myöhemmältä koulupudokkuudelta (Teräs & Kilpi-Jakonen 2013, 191). Varhaiskasvatuksen aloitus aiheuttaa suuren muutoksen lapsen ja hänen koko perheensä elämässä. Lapsi tuo päiväkotikontekstiin mukanaan aiempia elämäkokemuksiaan. Niistä merkittävänä ominaisuutena ovat lapsen ja perheen väliset vuorovaikutus- ja kiintymyssuhteet. (Opetushallitus 2016, 4.)

Turvapaikanhakijalapset kertovat kotimaansa tapahtumista vain pinnallisesti tai vaikenevat niistä kokonaan väittäen, etteivät ikänsä takia muista tapahtumia. Lasten muistot liittyvät yleensä mukaviin arkisiin asioihin. (Lähteenmäki 2013, 72–73). Menneisyyden tapahtumilla on Lähteenmäen (2013, 92) mukaan sekä positiivisia että negatiivisia merkityksiä lasten turvapaikanhaun aikaiseen elämään. Aikaisemmat asuinolot, sukulaiset ja ystävät kotimaassa sekä arkiset asiat tulevat lasten puheessa esiin myönteisinä tapahtumina. Sen sijaan negatiivisista kokemuksista, kuten turvattomuudesta, vaietaan. Ikävät muistot tulevat esiin pelkoina, levottomuutena ja hajamielisyutenä. (Lähteenmäki 2013, 92.) Varhaiskasvatuksessa tulisikin huomioida se, että lapselle tulee antaa aikaa ja mahdollisuus surutyöhön. On myös tärkeää antaa lapselle mahdollisuus olla oma itsensä. Vasta, kun lapsi tuntee olonsa turvatuksi, alkaa tämä kiinnostua uudesta ympäristöstään. (Terho 1989, 92–94.) Opettajan ja oppilaan suhde voi olla erilainen kuin lapsen kotimaassa. Päivittäin lapsi saattaa joutua

pohtimaan, miten käyttäytyä, sillä käyttäytyminen puolin ja toisin saattaa olla osapuolille vierasta (Kosonen 1994, 192).

Joutuessaan uuteen elinympäristöön, jossa omaa kieltä ei ymmärretä, lapsi voi kokea muutoksen erittäin voimakkaasti. Lapsen kehitys voi usein väliaikaisesti taantua, hän saattaa eristäytyä, käyttäytyä passiivisesti tai jopa aggressiivisesti. Lapsen vanhemmat toivovat ja uskovat elämäntilanteen parantumiseen, mutta vääjäämättä on kohdattava myös erilaisia vaikeuksia, joita elämä uudessa maassa tuo mukanaan. Usein tässä vaiheessa lapsi on jo alkanut sopeutua, sillä hän on käynyt läpi ensimmäisen vaikean kriisinsä ja on valmis tutustumaan uuteen elinpiiriinsä. Jos vanhempien voimavarat ovat sidotut heidän omaan sopeutumisprosessiinsa, on perheen ulkopuolisen aikuisen, kuten lastentarhanopettajan, tuki perheelle ja lapselle erityisen tärkeää. (Alijoki 1998, 33–34.) Varhaiskasvatuspalvelut ovat merkittävä vaikuttaja perheiden kotouttamisen tukemisessa ja lapsen syrjäytymisen ennaltaehkäisyssä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, 15).

Päiväkotiin tullessaan lapsi joutuu viettämään suuren osan päivästäan tuntemattomien ja outoa kieltä puhuvien ihmisten seurassa. Vaikka päiväkotiin tutustuttaisiinkin etukäteen hyvissä ajoin, on vanhemmista eroaminen ja ilman heitä päiväkotiin jääminen lapselle hankalaa. Tuosta hetkestä alkaa lapsen ja päiväkotihenkilöstön yhteinen sopeutuminen toisiinsa. Lapsen ensimmäiset päivät voivat olla todella vaikeita ja itkuisia. Toisaalta lapsi saattaa olla haluton tekemään mitään. Ainoa lohtu, jonka päiväkodin työntekijä voi lapselle antaa, on fyysinen kontakti, sylissä pitäminen ja läsnäolon sekä välittämisen tunteen viestiminen. (Terho 1989, 92–94.)

Suomeen tulleille turvapaikkaa hakeville lapsille on vaihtelevasti tarjolla kunnan tarjoamia päivähoiton palveluita ja yleisin peruste päivähoitopaikan saamiseen turvapaikanhakijalapsella on lastensuojelullinen. Vastaanottokeskusten sijaintikunnilta ei edellytetä turvapaikanhakijalasten sijoittamista päivähoitoon ja palveluihin sisältyy ainoastaan välttämätön sosiaali- ja terveydenhuolto. Kouluikäisille tarjotaan perusopetukseen valmistavaa opetusta ja esikouluikäisille esiopetusta. Vastaanottokeskukset järjestävät lapsille leikkitoimintaa, jota ohjataan aikuisten turvapaikanhakijoiden tai lasten vanhempien toimesta. Oleskeluluvan saaneille turvapaikkaprosessi kestää noin kaksi vuotta. Tuona aikana turvapaikkaa hakevalle yli 3-vuotiaalle lapselle olisi hyötyä osa-aikaisesta kunnan tarjoamasta varhaiskasvatuksesta, sillä näin tuetaan lapsen kokonaisvaltaista kasvua ja kehitystä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, 26.)

Päiväkodin ja koulun nivelvaiheeseen kuuluu esiopetus, joka voidaan järjestää muun esiopetuksen yhteydessä tai perusopetukseen valmistavana opetuksena. Edellä mainittuja voidaan myös yhdistellä. Maahanmuuttajille suunnatun valmistavan esiopetuksen tavoitteet noudattavat esiopetuksen yleisiä päämääriä, mutta sen sisällöt vastaavat kunkin opetusryhmän tarpeita. Myös opetusmateriaalit saattavat poiketa toisistaan. Valmistava esiopetus pyritään järjestämään suurimmissa kaupungeissa eri kouluihin kieli- ja kulttuuriryhmittäin. Omakielisessä ympäristössä tapahtuva esiopetus tukee lapsen kulttuuri-identiteettiä ja itsetuntoa. (Latomaa 2007, 324.)

5.1 Pakolaislapsen kotouttamisen tukeminen päiväkodissa

Suomalaisen varhaiskasvatuksen päätehtävä on edistää lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia, tervettä kasvua, kehitystä ja oppimista sekä tukea lapsen saamaa kotikasvatusta. (Laki lasten päivähoitosta 36/1973 2a§). Maahanmuuttajataustaisten lasten varhaiskasvatuksessa on lisäksi huomioitava kieli- ja kulttuurivähemmistöjä koskevat lait, kuten laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 493/1999 sekä yhdenvertaisuuslaki 21/2004 (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, 16). Osallistuminen varhaiskasvatukseen tukee lapsen mahdollisuutta uuden kotimaansa kielen oppimiseen, sillä lapsen on mahdollista saada järjestelmällistä ohjausta kielen omaksumisessa ja käytössä. Yhteistyö vanhempien kanssa luo pohjaa lapsen toiminnalliselle kaksikielisyydelle (Latomaa 2007, 322).

Kulttuurivähemmistöön kuuluvalla lapsilla täytyy olla mahdollisuus kasvaa monikulttuurisessa yhteiskunnassa suomalaisen yhteiskunnan ja oman kulttuuripiirinsä jäseniksi. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea lapsen sosiaalisia kontakteja lapsiryhmässä. Perhe kantaa ensisijaisesti vastuuta lapsen oman äidinkielen ja kulttuurin säilyttämisestä ja kehittämisestä. Maahanmuuttajataustaisten lasten vanhempien kanssa on merkityksellistä käydä keskusteluita suomalaisen varhaiskasvatuksen periaatteista ja tavoitteista. Samalla kun edesautetaan maahanmuuttajataustaisen lapsen suomen tai ruotsin kielen omaksumista, on painotettava lapsen oman äidinkielen kehittämisen merkitystä ja keinoja. Tämä rakentaa pohjaa toiminnalliselle kaksikielisyydelle ja edistää lapsen kotoutumista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 39.)

Varhaiskasvatuksen tehtävä on rakentaa perheen kanssa yhteistyössä pohjaa lapsen identiteetille ja toiminnalliselle kaksikielisyydelle. Tavoitteena on suomalaiseen yhteiskuntaan

kotoutunut kaksikulttuurinen ja – kielinen lapsi, joka on ylpeä kulttuuriperinnöstään (Kivijärvi 2011, 247-248). Isoimmissa suomalaisissa kunnissa kielellistä kehitystä tuetaan päiväkodin jokapäiväisissä toiminnoissa. Lisäksi päiväkodit tarjoavat suomi toisena kielenä – tuokioita (Latomaa 2007, 322).

Lapsen oppimisvalmiudet ja – kyvyt voivat olla lapsen omassa kulttuuri- ja kieliyhteisössään hyvät. Päivähoito voi tukea merkittävästi lasta yhteiskuntaan sopeutumisessa. Varhaiskasvatuksen ja koulun sekä aikuisten elämisspiirit muodostavat lapsen elämässä kulttuurin omaksumisen jatkumon. (Malin & Heinämäki 2004, 52.) Paikalliset opetus suunnitelmat huomioivat sen, että lasten kieli- ja kulttuuritaustat ovat erilaisia. Opetuksen järjestäjä ohjeistaa täsmennyksistä, joilla mahdollistetaan kansallisesti ja paikallisesti asetettujen tavoitteiden toteuttaminen. (Esiopetus suunnitelman perusteet 2014, 42.)

Maahan muuttaneella lapsella voi esiintyä erityisen tuen tarvetta esimerkiksi silloin, kun lapsen kehitysolosuhteet ovat olleet aiemmassa kotimaassa erityiset. Lapsella voi olla takanaan traumatisoivia kokemuksia ja uudet elinolot Suomessa voivat poiketa huomattavastikin lähtömaan elinoloista. Onkin tärkeä tunnistaa ajoissa erityispedagogista ohjausta vaativat ongelmat. Yleisesti tuen tarpeet voivat liittyä fyysisen, tiedollisen, tunne-elämän, taidollisen tai sosiaalisen kehityksen alueille. Myös vanhempien hyvinvointi ja se, kuinka perhe on päässyt kotoutumaan vaikuttavat lapseen. (Malin & Heinämäki 2004, 52-53.)

Maahanmuuttajalapsen erityisen tuen tarve voi perustua myös kielen oppimisen tukemiseen. Kielitaidon puute ei itsessään ole merkki kielen kehityksen ongelmista, mutta niiden havaitseminen varhaiskasvatuksessa voi olla haastavaa lapsen opetellessa suomea tai ruotsia. Kieli on avain yhteiskuntaan ja koulussa toimimiseen. Hyvät oppimiselämykset sekä sosiaaliset verkostot ovat asioita, joissa kieli on avainasemassa. Osallistuminen varhaiskasvatukseen tukee lasta suomen- tai ruotsinkielen oppimisessa ja käytössä. Myös oman kielen ja kulttuurin ylläpitäminen on tärkeää. (Malin & Heinämäki 2004, 53-54.) Latomaa (2007) mukaan suomalaiset varhaiskasvattajat ovat olleet huolissaan maahanmuuttajalasten puutteellisesta kielitaidosta sekä omassa äidinkielessään että suomen kielessä. Joskus maahanmuuttajalapsilta saattaa puuttua vertaismalli suomen kielen omaksumisessa, mikäli ryhmästä suurin osa on maahanmuuttajataustaisia. Myös vanhemmat saattavat pyrkiä häivyttämään omaa kielitaustaansa puhumalla lapselle suomea, vaikka vanhempien oma suomen kielen taito olisi heikkoa. (Latomaa 2007, 322-323.) Kulttuuriset kohtaamiset ja kielelliset ongelmat saattavat johtaa ympäristön ennakkoluulojen kohtaamiseen tai tun-

ne-elämän ongelmiin. Tullessaan väärinymmärretyksi lapsi saattaa turhautua tai käyttäytyä aggressiivisesti. Varhaiskasvattajan tulisi pyrkiä puuttumaan väärinkäsityksiä sisältäviin tilanteisiin selvittämällä niitä yhdessä lapsen ja tarvittaessa myös vanhempien kanssa. (Malin & Heinämäki 2004, 55.) Varhaiskasvatuksessa on kiinnitettävä huomiota siihen, että kielen oppiminen mahdollistuu monia aisteja käyttäen. Suomen kieltä on helpompi laulaa kuin puhua. Lapsi saattaa loruilla ja laulaa uudella kielellä ennen kuin kieltä käytetään kommunikaatitarkoituksessa. (Halme & Vataja 2011, 89-94.) Tarinoiden kerronta ja mielikuvituksen käyttö on yksi aktiivisimmista keinoista, joiden avulla lapset käyvät itse lävitse ristiriitoja ja lähestyvät turvapaikanhakijuuuttaan (Lähtenmäki 2013, 2).

Lapsi tarvitsee leikin varjolla kielen ja sosiaalisten suomalaistapojen omaksumista, kykyä toimia uudessa elinympäristössään (Malin & Heinämäki 2004, 52.). Esiopetuksen tavoitteena on tukea lasten kieli- ja kulttuuri-identiteetin kehitystä sekä opettaa lasta kunnioittamaan erilaisia kulttuureja. Kaksikielisille lapsille pyritään tarjoamaan tavanomaista esiopetusta monipuolisempaa opetusta hyödyntäen tilaisuuksia käyttää ja omaksua kieliä leikin kautta ja toiminnallisesti. Erityiseksi tavoitteeksi mainitaan kaksi- ja monikielisten lasten kielitaidon tukeminen. Suomen tai ruotsin kielen oppimista edistetään eri osa-alueilla ohjautusti ja arjessa lasten tarpeet ja edellytykset huomioiden. Erillistä suomi tai ruotsi toisena kielenä –opetusta ja lapsen oman äidinkielen opetusta tarjotaan, mikäli siihen on resursseja. Opetuksessa järjestetään motivaatiota herättäviä kielenoppimistilanteita, joilla rakennetaan myös pohjaa muulle kielten opiskelulle. (Esiopetussuunnitelman perusteet 2014, 39-40.)

Vertaisryhmällä ja leikillä on suuri rooli lapsen kotoutumisessa. On tärkeää, että lapsella olisi sekä kotona että päiväkodissa mahdollisuus omakieliseen leikkiin. Kaikki kulttuurit eivät näe leikkiä tärkeänä asiana, vaan kyse on pikemminkin ajanvietosta. Varhaiskasvattajan tehtävänä on painottaa vanhemmille leikin tärkeyttä. Lapsen ensikieltä kunnioittaen lapsen on annettava leikkiä omalla äidinkielellään. (Halme & Vataja 2011, 89-94.) Ilman aikuisen tukea maahanmuuttajalapsi saattaa jäädä helposti leikkien ulkopuolelle. Ohjauksen avulla lapsi saadaan leikkimään muiden kanssa. Mitä pienempi lapsi on, sitä enemmän hän tarvitsee tukea. Aikuinen sanallistaa leikin tapahtumia ja vastaa lapsen pieniinkin kommunikaatioyrityksiin. (Halme & Vataja 2011, 90.)

Myös lelujen merkitys voi olla maahanmuuttajalle vieras. Aloittaessaan päivähoidossa lapsi voi reagoida virikkeiden ja tavaroiden runsauteen vetäytymällä. Lapsi saattaa myös vael-

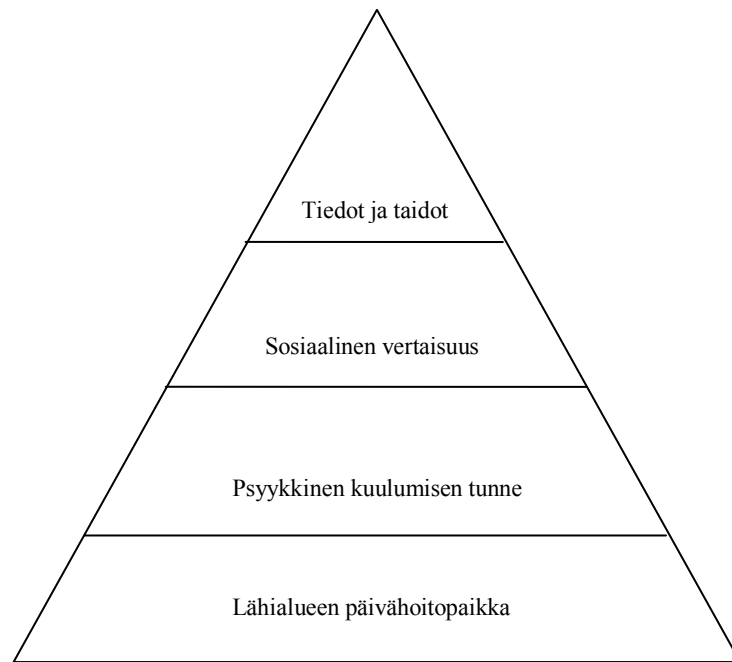
taa päämäärättömästi leikistä toiseen, eikä kykene keskittymään. Toisaalta lapsi saattaa kiinnittyä yhteen leikkiin ja kieltäytyä muista vaihtoehdoista. (Halme & Vataja 2011, 94.) Hienomotoriikan tukeminen ei ole itsestään selvää kaikissa kulttuureissa. Esimerkiksi saksit ja kynät voivat olla vieraita lapselle, sillä vanhemmat saattavat pelätä lapsen satuttavan itseään tai sotkevan. Vasenkätistä lasta on myös saatettu tietoisesti ohjata kotiloissa oikeakätisyyteen, jolloin se on vaikuttanut hienomotoriikan kehittymiseen. (Halme & Vataja 2011, 92.)

6 Varhaiskasvattajan työ monikulttuurisessa päiväkotiympäristössä

Päivähoidon monikulttuuriset lapsiryhmät edellyttävät jokaisen kasvattajan toimivan monikulttuurisuuskasvattajana ja ylläpitämään sekä kehittämään ammatillista osaamistaan, sillä vahva osaamisen jatkumo tukee työntekijöitä monikulttuurisuustyössä ja erilaisuuden kohtaamisessa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, 37). Opettajan ammatin tärkeimpiä elementtejä ovat opetussuunnitelman toteuttaminen ja kasvatukselliset teoriat, joiden tuella opettaja kykenee perustelemaan toimintaansa. Ensisijaisen tärkeää on myös omaksuttujen opetusmenetelmien mukauttaminen lapsiryhmälle sopivaksi. Loppujen lopuksi se, kuinka lapsi kokee opetuksen, riippuu täysin siitä, minkälaisia oppimiskokemuksia lapsi saa ja minkälaisen oppimisympäristön opettaja kykenee tarjoamaan. Pakolaislapset ovat paljon muutakin kuin kielivähemmistöön kuuluvia lapsia. He ovat joutuneet irtautumaan omasta kulttuurisesta ympäristöstään. Opettajan tehtävänä on tutustuttaa lasta uuteen kulttuuriin siten, että lapsen omat juuret eivät unohtuisi. (Igoa 2009, 8-9.) Laadukas varhaiskasvatus ja oman pedagogisen työn arviointi luovat perustan varhaiskasvatustyölle. Tavoitteet, sisällöt ja menetelmät räätälöidään yksilöllisesti huomioiden samalla lapsen vahvuudet ja tuen tarpeet. Työntekijän on kyettävä arvioimaan työtään kriittisesti ja tarvittaessa uudistamaan työtapojaan. Jokainen varhaiskasvatuksen työntekijä on monikulttuurisuuskasvattaja antaen lapsille samalla mallia ja ohjausta suomen kielessä. (Kivijärvi 2011, 250.)

Pakolaislasten joukossa on paljon varhaiskasvatusikäisiä lapsia, jotka osallistuvat varhaiskasvatukseen, jossa työskentelevillä on vähän tai ei lainkaan kokemusta pakolaislapsista. (Hurley ym. 2011, 160.) Varhaiskasvatuksen koulutusjärjestelmien arviointi ja kehittäminen tulevat olemaan tulevaisuudessa keskeisiä seikkoja, jotta voidaan varmistua varhaiskasvatushenkilökunnan tarvittavasta perus- ja erityisosaamisesta. Olennaisena osana varhaiskasvatuksen peruskoulutusta ovat pakolliset monikulttuurisuusopinnot, joissa perehdytään sosiokulttuurisen ja – poliittisen taustan merkitykseen maahanmuuttajalapsen kasvussa ja kehityksessä. Opinnoissa tulisi perehtyä myös kommunikaatio- ja toimintatapoihin maahanmuuttajataustaisten vanhempien kanssa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, 37.)

Työyhteisössä päiväkodin johdolta ja henkilöstöltä saatava palveluohjaus on keskeisessä asemassa väärinymmärrysten välttämiseksi (Halme & Vataja 2011, 65). Anttinen ja Kivijärvi 2009 ovat listanneet tekijöitä, jotka ovat keskeisiä maahanmuuttajataustaisen lapsen kehityksen ja kotoutumisen tukemisen parissa työskentelevien viranomaisten toiminnassa.

Kuvio 2. *Maahanmuuttajataustaisen lapsen kotoutumisen tuki varhaiskasvatuksessa (Anttinen & Kivijärvi, 2009)*

Lähipäiväkoti tukee lapsen kotoutumista uuteen lähiympäristöönsä. Maahanmuuttajalapsen kehitykseen liittyvät tukitoimet nivelletään osaksi lapsiryhmän arkea esimerkiksi pienryhmäpedagogiikan sekä lasten vahvuuksien ja tuen tarpeen tunnistaminen avulla. Pienryhmätoiminta antaa lapselle mahdollisuuden olla mukana yhteisissä toiminnoissa, vaikka kielitaito olisikin heikko. Lisäksi pienryhmäpedagogiikan etuna on, että aikuinen kykenee paremmin ohjaamaan lapsen leikkiä ja sanoittamaan lapsen toimintaa muille ryhmän lapsille. Huomiota tulisi kiinnittää lisäksi siihen, että maahanmuuttajalapsi kykenee jäsentämään päiväkotipäivän sisältöä ilman kieltä. Opetuksen selkeys sekä kasvatusympäristön, kuten tilan, ajan, paikan ja henkilöiden jäsentäminen visuaalisesti auttaa maahanmuuttajalasta asioiden hahmottamisessa. Päivän ja toimintojen rutiinit auttavat lasta ennakoimaan tilanteita. (Kivijärvi 2011, 251.)

Lapsen hyvinvoinnin kannalta on keskeistä, että lapsi tuntee kuuluvansa ryhmään ja olevansa hyväksytty. Positiivinen ilmapiiri tukee vuorovaikutusta ja auttaa maahanmuuttajalasta tulemaan ryhmän jäseneksi. Turvallisuuden tunne luo pohjaa oppimiselle. Mikäli lapsi kuluttaa kaiken energiansa varmisteluun ja hahmottamiseen, ei hänellä ole voimia leikkiä tai oppia. Työntekijöiden tulisikin suunnitella sitä, kuinka lapsi vastaanotetaan uuteen ryhmään ja kuinka ryhmäytymiseen panostetaan. Ryhmäytymistä tukeville leikeille ja pe-

leille on annettava aikaa. Maahanmuuttajalapsi saattaa tarvita paljon aikuisen tukea tullessaan päiväkotiin. (Kivijärvi 2011, 252.)

Päiväkotiympäristö voi näyttäytyä lapselle pelottavana, kun lapsi ei kykene kommunikoimaan omalla äidinkielellään (Hurley ym. 2011, 162). Varhaiskasvattajan tulee olla tietoinen akkulturaatioprosessin vaihtoehtoista ja tavoista tukea perhettä kotoutumisessa. Hoitosuhteen alussa on perusteltua, että kielitaidoton lapsi olisi lyhyempiä päiviä päiväkodissa, mikäli vanhempi on kotona. Uusi ympäristö ja uuden kielen oppiminen vievät paljon lapsen energiaa ja lapsi jaksaa keskittyä uuden kielen oppimiseen vain rajallisen ajan. (Halme & Vataja 2011, 65.)

Lapsen oppimisen, kasvun ja kehityksen kannalta on merkityksellistä myös se, että varhaiskasvattajat tunnistavat lapsen elämäntavoitteen tai uskonnon vaikutuksen ja merkityksen hänen elämäntavoissaan, kuten pukeutumisessa, ruokavaliossa, puhtaustavoissa tai juhlapyhien vietossa. Lapsen henkilökohtaisten kulttuuristen käsitysten tukeminen vahvistaa lapsen kokonaiskehitystä ja identiteettiä, jolla voidaan edesauttaa lapsen tasapainoista psyykkistä kehitystä. Lapsen tulisi kokea olevansa tasa-arvoinen riippumatta taustastaan ja alkuperästään. Lapsen on tärkeää kokea olevansa hyväksytty ja arvostettu. Lapsen tietoisuus siitä, että hänet kuullaan ja nähdään, toimii vahvistuksena hyvän itsetunnon kehittämisessä. (Malin & Heinämäki 2004, 54.)

Kontaktin luominen lapseen, jonka kanssa ei ole yhteistä kieltä, vaatii aikuiselta eläytymiskykyä sekä perustietoa vieraasta kulttuurista. Lapsen käyttäytymistä voi olla vaikea ymmärtää ilman tietoa lapsen aiemmista kokemuksista ja elinympäristöstä. Suuri osa Suomessa asuvista alle kouluikäisistä pakolaislapsista on elänyt vuosia pakolaisleireillä ja heidän maailmantuntemuksensa on muodostunut aiemmista elinympäristöistä. (Terho 1989, 91.) Uusi elinympäristö saattaa poiketa täysin edellisestä. Myös kielen oppiminen perustuu lapsen aikaisempiin kokemuksiin. Toiminnan suunnittelu edellyttääkin näin ollen lapsen kokemusmaailman tunnistamista ja ymmärtämistä. (Alijoki 1998, 34.)

Varhaiskasvatusvuosina rakennetaan maahanmuuttajalapsen monikielisyyden perusta (Latomaa 2007, 322). Varhaiskasvatushenkilökunnan tulee antaa lapselle mahdollisuus suomen kielen oppimiseen luonnollisissa ja ohjatuissa tilanteissa (Kivijärvi 2011, 247). Liikunta, rakentelu ja musiikki mahdollistavat mukana olon ilman kieltä. Konkreettisuus, toistaminen ja moniaistillisuus mahdollistavat oppimisen ja ymmärtämisen. Varhaiskasva-

tuksen opettaja on lapselle kielellinen malli ja kielenopettaja. Puhetta voidaan havainnollistaa ilmein ja elein sekä kuvien avulla. Opettajan tulisi myös huomioida, että sanasto ja kielenkäyttö vaihtelevat vuorovaikutustilanteissa. Havainnointi ja dokumentointi ovat hyvä työkalu kielenopetuksen suunnittelussa. (Hurley ym. 2011, 162-163; Kivijärvi 2011, 252-253.)

Latomaan (2007) mukaan suomalaisissa kaupungeissa tehdyissä kehittämishankkeissa on päädytty suositteluun päiväkodin henkilöstölle täydennyskoulutusta liittyen monikielisten lasten kielellisestä kehityksestä ja yhteistyöstä heidän perheittensä kanssa. Koulutuksissa olisi tarpeellista käsitellä myös sitä, kuinka monikielistä ja – kulttuurista ryhmää voidaan hyödyntää, jotta kaikkien ryhmässä olevien lasten kielitietoisuus kehittyisi. On myös ehdotettu, että jo neuvolassa yksivuotistarkastuksen yhteydessä maahanmuuttajalapselle tehtäisiin kielisuunnitelma, joka seuraisi lasta päiväkotiin ja myöhemmin kouluun. (Latomaan 2007, 323.)

Maher ym. (2014, 29) painottaa opetuksen pedagogista jatkuvuutta. Kasvatushenkilökunnan merkitys on suuri, sillä päiväkotiyhteisö on lapselle ennalta vieras. Lasta tulisi kannustaa oppimaan leikin kautta. Kokemuksen myötä myös opettaja oppii hyödyntämään arjen tilanteita oppimisessa. Leikkivän ja kannustavan ilmapiirin on todettu vaikuttavan positiivisesti pakolaislapsen oppimiseen, kun valinnanvapaus hälventää oppimispaineita. (Maher ym. 2014, 29).

Maahanmuuttajataustaisten lasten kehityksen arvioinnissa tulee noudattaa varovaisuutta, jotta tuloksista ei saada vääriä johtopäätöksiä. Arviointitilanteet ja – menetelmät ovat kulttuuri- ja kielisidonnaisuutensa vuoksi seikkoja, joita tulee tulkita suhteessa lapsen kasvuympäristöön ja aikaisempiin oppimiskokemuksiin. (Kuittinen & Isosävi 2013, 92.) Arvioi-
dessa lasta tulisi myös huomioida, että lapsi ei ole kognitiivisesti rajoittunut vaikka tällä olisikin toistaiseksi ikätovereitaan vähemmän opittuja taitoja (Maher ym. 2014, 29).

6.1 Opettajan interkulttuurinen kompetenssi

Kulttuurien kohdatessa erilaiset taustat, asenteet, arvot, kommunikointi- ja käyttäytymistavat kohtaavat. Jotta yhteisymmärrys saavutettaisiin, tarvitaan interkulttuurista kompetenssia, jolla viitataan valmiuksiin, joita tarvitaan sujuvaan vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön eri kulttuuritaustoista tulevien ihmisten välillä. Interkulttuurinen kompetenssi sisältää taito-

ja, mutta myös asenteita sekä toimintaan ja tiedostamiseen liittyviä ulottuvuuksia. Interkulttuurinen kompetenssi on ratkaisevassa roolissa, kun luodaan suhdetta vähemmistölapsen ja kasvattajan välille. (Jokikokko 2002, 85-86.)

Jokikokon (2002, 85-87) mukaan interkulttuurinen kompetenssi on ihmisen ajattelua ja käyttäytymistä ohjaava filosofia, jonka kehittyminen voidaan nähdä interkulttuurisena oppimisena ja kasvuna, johon vaikuttavat opettajan kokemus ja koulutus. Interkulttuurista kompetenssia ei voi opetella ulkoa, sillä se on sisäistettävä osaksi omaa toimintaa. Prosesin aikana ihminen joutuu punnitsemaan omaa käyttäytymistään, kulttuurisia asenteitaan, normejaan ja arvojaan. Tavoitteena on moninaisuuden tiedostaminen, kunnioittaminen ja ymmärtäminen sekä oikeudenmukainen toiminta ja ajattelumalli. (Jokikokko 2002, 85-87.)

Jokikokko (2002, 86-87) määrittelee interkulttuurisen kompetenssin laajana käsitteenä, jossa korostuu ajatus tietoisuudesta ja herkkyydestä sekä taidosta ja motivaatiosta työskennellä kohdaten erilaisia kulttuureja. Talib (2005, 43) luonnehtii opettajan monikulttuurisen kompetenssin laajentuneena itseymmärryksenä, empatiana, kriittisenä työotteena sekä erilaisten todellisuuksien ja elämänmuotojen ymmärtämisenä. Opettajan tulisi hyödyntää monikulttuurisuutta monitieteellisesti eri orientaatioissa.

Monikulttuurisessa työskentely-ympäristössä opettaja kohtaa moninaisia haasteita. Työ vaatii yhä enemmän paneutumista vieraisiin kulttuureihin, arvoihin ja tapoihin sekä suomalaisiin etnisiin ryhmiin ja alakulttuureihin. Ei riitä, että on tietoa ja taitoa, jos ei omaa oikeudenmukaista asennetta tai uskallusta toimia erilaisissa tilanteissa. Kun ihminen saavuttaa tarvittavat interkulttuuriset ominaisuudet, kykenee hän puuttumaan epäoikeudenmukaisuuteen toimien työssään ennakkoluuloja ja syrjintää vastaan. (Jokikokko 2002, 86-87.)

6.2 Varhaiskasvattajan ja pakolaisperheen välinen yhteistyö

Lapsen huoltajien kanssa tehtävällä yhteistyöllä on merkittävä rooli varhaiskasvatuksessa. Lähtökohtana ovat lasten tarpeet ja varhaiskasvatuksen toimintaa ohjaa lasten oikeuksien ja edun toteutuminen. Varhaiskasvatuksessa toteutettavan yhteistyön tavoitteena on huoltajien ja kasvattajien sitoutuminen toimimaan yhdessä edistäen lapsen kehitystä, kasvua ja oppimista. Yhteistyön avulla kyetään lisäksi tunnistamaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa lapsen mahdollinen tuen tarve erilaisilla kehityksen osa-alueilla. (Vasu2017 luonnos 2017, 24.) Lähtökohtana varhaiskasvatushenkilökunnan ja pakolaisperheen kasva-

tusyhteistyölle on osapuolten välisen luottamuksen rakentaminen, tasa-arvoinen vuorovaikutus ja kunnioitus (Vasu2017 luonnos 2017, 13). Varhaiskasvatuksen työntekijöiltä vaaditaan hyvää kulttuurista ymmärrystä, jotta vanhempien kasvatustavoitteista voidaan keskustella tasavertaisesti ja vastavuoroisesti. Vastuu lapsen kasvatuksen ohella äidinkielen ja kulttuurin säilyttämisestä on ensisijaisesti perheillä (Halme & Vataja 2011, 10). Eri kulttuureista tulevien perheiden kohtaaminen haastaa työntekijän vuorovaikutuskyvyt sekä keinot toimia vanhempien kanssa. On tärkeää keskustella varhaiskasvatuksen tavoitteista ja periaatteista huomioiden myös lapsen ja tämän perheen kulttuuriset erityispiirteet. (Kivijärvi, 2011, 247.)

Bronfenbrennerin (1981) ekologisen teorian mukaan yksilön kehitys jatkuu läpi elämän vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Myös lapsi toimii tällä tavoin vuorovaikutteisesti omissa kasvuympäristöissään ollen aktiivinen toimija ja osallistuja. (Bronfenbrenner 1981, 3). Koti ja päiväkoti ovat usein lapselle ensimmäisiä kasvuympäristöjä ja lapsen kasvatus onkin yhteistyötä lapsen elämässä mukana olevien kasvuympäristöjen kesken. Tämän vuoksi lapsen kasvuympäristöissä toimivien jäsenten välinen vuorovaikutus on tärkeää. Kodin kulttuuri, arvot ja asenteet heijastuvat kasvatukseen ja mitä paremmin muut kasvu-ympäristön jäsenet tiedostavat nämä ominaisuudet, sitä helpommin lapsen tarpeisiin kytetään vastaamaan. (Bronfenbrenner, 1981, 165-180.)

Yhteistyö huomioi perheiden moninaisuuden, yksilölliset tarpeet ja seikat, jotka liittyvät esimerkiksi huoltajuuskysymyksiin. Yhteistyö edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstön aktiivisuutta, vaikka myös huoltaja voi olla aloitteen tekijä. Lasten kokemusten jakaminen on tärkeää. Myös myönteinen viestintä koteihin on merkityksellistä. Varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa yhteinen keskustelu on edellytys lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamiseksi. (Vasu2017 luonnos 2017, 13.) Lasten huoltajilla tulisi olla mahdollisuus vaikuttaa varhaiskasvatuksen toimintaan ja kasvatustyön suunnitteluun sekä kehittämiseen henkilöstön ja lasten kanssa. Yhteistyö perheiden kanssa korostuu varsinkin siirtymävaiheissa, kuten varhaiskasvatuksen aloitusvaiheessa, lapsen vaihtaessa ryhmää tai siirtyessä esiopetukseen. Yhteistyön tarkoituksena on myös edistää huoltajien välistä vuorovaikutusta. Perheiden verkostoituminen ja yhteistyö edesauttavat yhteisöllisyyttä ja tukevat kasvatattajia työssään. Vuorovaikutteiset toimintatavat sekä kokemus varhaiskasvatusyhteisöön kuulumisesta ovat tärkeitä yhteistyön kannalta, sillä näin edistetään yhteisvastuullista kasvatusta. (Vasu2017 luonnos, 24.)

Jotta vanhempien kanssa voidaan muodostaa yhtenäinen linja kasvatuksellisista tavoitteista, edellyttää eri kulttuureista tulevien perheiden kohtaaminen päiväkodin arjessa henkilöstöltä kulttuurista sensitiivisyyttä. Erilaisuuden hyväksyminen saattaa olla aikaa vievä prosessi ja koulutus on hyväksi erilaisuuden kohtaamisessa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, 38.) Maahanmuuttajataustaisten lasten vanhempien kanssa on merkityksellistä käydä keskustelua suomalaisen varhaiskasvatuksen periaatteista ja tavoitteista. Samalla kun edesautetaan maahanmuuttajataustaisen lapsen suomen tai ruotsin kielen omaksumista, on painotettava lapsen oman äidinkielen kehittämisen merkitystä ja keinoja. Tämä rakentaa pohjaa toiminnalliselle kaksikielisyydelle ja edistää lapsen kotoutumista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 39.) Vanhemmille tulisi kertoa lapsen äidinkielen tärkeydestä sekä vanhempien tuen merkityksestä lapsen oman äidinkielen kehittymiseen (Kivijärvi 2011, 247).

Kasvatushenkilöstön tärkeänä tehtävänä on herkkyyys lapsen tuen tarpeen tunnistamiseen ja tunnustamiseen. Nämä tilanteet vaativat myös hienovaraisuutta sekä pyrkimystä toimivaan kasvatusyhteistyön rakentamiseen lapsen vanhempien kanssa. Yhteistyötä muodostetaan yhdessä vanhempien kanssa varhaiskasvatuksen arvomaailman mukaisesti perheen kulttuuria kunnioittaen. Kulttuurierot tulee huomioida osana yhteistyötä esimerkiksi siinä, kuinka ja mistä asioista perheen kanssa voidaan keskustella. Myös kulttuurien sukupuoliroolit tulisi ottaa huomioon. Yhteiset toimintatavat voidaan löytää keskustelussa, jossa kuunteleminen, ymmärryksen etsiminen ja tasaveroisen asiantuntijuuden jakaminen ovat osapuolten yhteisiä päämääriä. (Malin & Heinämäki 2004, 53.)

Kulttuurista johtuvat kasvatuskäytännölliset erot johtuvat vanhempien tekemistä valinnoista ja suunnitelmallisesta opettamisesta sekä tapojen, arvojen ja uskomusten välittämisestä, joka usein on tiedostamatonta. Kasvattajat tukevat toiminnallaan esimerkiksi omassa elinympäristössä tärkeinä pidettyjen ominaisuuksien, kuten motoristen taitojen tai kielen kehittymistä. Kulttuuriset erot kasvatuksessa ovat yhteydessä ympäristön vaatimuksiin, resursseihin sekä arvoihin. Valtaväestön käytännöt lasten kasvatuksesta voivat hämmäntää vanhempia sekä vanhempien kanssa työskenteleviä kasvatustalon ammattilaisia. Lapsen vanhemmille tutut tavat voivat olla uudessa maassa erilaisia. Haasteita muualta Suomeen muuttaneille voi aiheuttaa myös perheille suunnattujen palveluiden saatavuus ja ymmärtäminen. Kasvatushenkilökunnan tulisi maahanmuuttajaperheiden kohdalla myös arvioida sitä, kuinka vahva sosiaalinen verkosto perheillä on. (Kuittinen & Isosävi 2013, 78-86.)

Alle kouluikäinen pakolaislapsi tulee kosketukseen uuden asuinmaan kulttuurin kanssa päiväkodissa. Varsinkin perheissä, joissa molemmat vanhemmat tulevat samasta kotimaasta, lapset voidaan kasvattaa omien perinteiden mukaan (Kuittinen & Isosävi 2013, 79). Kosketuspinta, joka syntyy vanhempien ja päiväkodin välille, antaa osapuolille mahdollisuuden tutustua toisen kulttuurin kasvatuseriaatteisiin. Vanhemmat tulisi huomioida myös kulttuuritietouden ja kieliosaamisen tarvitsijoina. Lapsen kielitaito yleensä kehittyy nopeammin kuin aikuisen, jolloin kielitaidon paremmuus saattaa vinouttaa vastuuasetelmaa perheen sisällä ja lapsi saattaa joutua hoitamaan asioita vanhempiansa puolesta. (Schubert 2013, 71.)

Kotien ja opetushenkilöstön välinen luottamus on perusedellytys kasvatusyhteistyölle. Vanhemmat tarvitsevat tietoa lapsen opetuksesta ja opettajan toimintatavoista sekä siitä, mitä lapselta odotetaan ja kuinka vanhemmat voivat tukea lastaan. Vanhempien arvostus lisää lapsen oppimismotivaatiota ja helpottaa sopeutumista, joten yhteistyö on tärkeää kaikkien osapuolten näkökulmasta. Vanhemmat eivät kuitenkaan välttämättä ole tottuneet kertomaan kotiasioista vieraille tai suvun ulkopuolisille. Opettajan tulisi tiedostaa kulttuuriherkät tilanteet ja kulttuurien ominaispiirteet. (Talib 2005, 79.) On myös hyvä kertoa, miksi vanhemmilta kysytään henkilökohtaisilta tuntuja asioita. Keskustelemalla eri kulttuureista tulevat työntekijät ja vanhemmat voivat löytää erojen lisäksi paljon yhtäläisyyksiä. (Kuittinen & Isosävi 2013, 88.)

Kulttuuritietoisuus, eli kulttuuristen uskomusten, tapojen ja arvojen tunnistaminen on hyvä lähtökohta perheen kanssa tehtävässä yhteistyössä, kohtaamisissa ja kuulluksi tulemisessa. Maahanmuuttajataustaisen asiakkaan uskomusten ja tapojen selvittämisessä paras lähestymiskeino on avoimuus ja mielenkiinnon osoittaminen. Kulttuuristen erojen ja yhtäläisyyksien pohtiminen yhdessä ovat tärkeitä asioita. Kun vanhemmat ja palveluja tarjoava taho pyrkivät ymmärtämään toisiaan, on tuloksekkaampaa pohtia vaihtoehtoisia toimintatapoja ja näkemyksiä. (Kuittinen & Isosävi 2013, 86-88.)

Vanhempien ajatus kasvatusinstituution ja kodin välisestä jatkuvasta yhteistyöstä ja vuorovaikutuksesta ei välttämättä ole itsestään selvä asia. Vanhempien tieto päiväkodista saattaa perustua heidän omiin kokemuksiinsa lähtömaassa. Vanhemmat eivät aina ymmärrä, mitä heiltä odotetaan tässä yhteistyössä ja kuinka heidän tulisi reagoida esimerkiksi päiväkodista saapuviin viesteihin. Monen muista maista tulevan vanhemman kasvatuskäsitys on aikuisjohtoista tai ohjaavaa, jolloin lapsi kasvaa auktoriteetin ohjaamana aikuisen asettamien

tavoitteiden mukaan. Heidän mukaansa lapsen mielihalujen seuraaminen voi olla lapselle haitallista. (Säävälä 2013, 118-121.)

Yksi erilaiseen kasvatus- ja perhekäsitykseen liittyvä seikka, joka Säävälän (2013, 122) mukaan tulee toisinaan ilmi, on kuritusväkivalta. Lapsilähtöinen nykyajattelutapa ei oikeuta väkivaltaa käytettäväksi missään tilanteessa, kun taas autoritäärisessä ajattelutavassa väkivallan käyttö on oikeutettua, mikäli se johtaa kasvatuksellisiin päämääriin. Suhtautuminen kurittamiseen on yksi vaikeimmista kysymyksistä monikulttuurisessa, kotien kanssa tehtävässä yhteistyössä. Ajattelutavat kuitenkin muuttuvat, eivätkä kaikki autoritäärisessä kasvatuskulttuurissa kasvaneet vanhemmat itsekään hyväksy kurittamista. Maahanmuuttajaperheille kerrotaan, että kuritusepäilysten vuoksi voidaan päätyä lastensuojelun asiakkaiksi. (Säävälä 2013, 122.)

Opetushenkilökunnan tulisi huolehtia, että perheiden tilanteet ja valmiudet huomioitaisiin yhteydenpidon toimintatavoissa, joita tulisi muokata perheiden lähtökohtia ja tarpeita vastaaviksi. Henkilökunnan kommunikointiyhteydet vanhempiin päin eivät välttämättä toimi, mikäli yhteydenpitoa yritetään toteuttaa tavanomaisilla suomalaisten kanssa toimivilla keinoilla. Jos totuttu toimintatapa ei ole tuloksellista, voidaan helposti tulkita, etteivät maahanmuuttajavanhemmat ole kiinnostuneita lastensa asioista. Työntekijöiden tulisivat kiinnittää huomiota eri asiakasryhmien kanssa käytettäviin työskentelytapoihin. (Säävälä 2013, 125.)

Luottamusta maahanmuuttajaperheiden ja opetushenkilöstön välille on rakennettava koko ajan. Luottamuksen kasvu edellyttää avointa, kasvotusten tapahtuvaa vuorovaikutusta. Maahanmuuttajilla voi olla valtaväestöä suurempi tarve suojella omaa yksityisyyttään, etnisyyttään ja perhettään koskevia asioita. Sen vuoksi viranomaisen on joskus vaikea saada tietoja, joka edistäisi lapsen hyvinvointia. Myös maahanmuuttajalapsen saattavat peitellä vaikeita asioita koskevaa tietoa. Maahanmuuttajavanhemmille on erityisen tärkeää ilmaista tukea ja hyväksyntää. Vuorovaikutukselle on tehtävä tilaisuuksia ja sille on varattava aikaa. (Säävälä 2013, 126-127.)

Hurleyn ym. (2011, 163) mukaan opetuslalla lasten kanssa työskentelevät toivoisivat enemmän koulutusta kulttuureihin liittyen. Tietoisuuden avulla välttyttäisiin mahdollisilta väärinkäsityksiltä. Lapsiin ja perheeseen liittyvät kysymykset saattavat tuntua vieraasta kulttuurista tulleelle liian tungettelevilta. Haasteellisiksi koetaan myös yleisistä turvalli-

suusasioista sekä päiväkodin säännöistä keskusteleminen, sillä perheen näkemykset asioista voivat olla hyvinkin erilaisia. Kasvattajien tulisi panostaa resursseissaan ja työssään perheiden kanssa tehtävään yhteistyöhön, jotta varhaiskasvatuksella kyettäisiin vastaamaan mahdollisimman hyvin eri kulttuureista tulevien perheiden tarpeisiin (Hurley ym. 2011, 166).

7 Pohdinta ja johtopäätökset

Tässä kappaleessa käsitellään kirjallisuuskatsauksessa esiin nousseita keskeisiä aiheita tutkimuskysymykset huomioiden. Kandidaatintutkielman tarkoituksena oli käsitellä erityisesti pakolaislapsen kotouttamista sekä sen merkitystä lapsen ja perheen näkökulmasta. Tutkielmassa tarkastellaan kotouttamisen toteuttamisen tapoja suomalaisessa varhaiskasvatuksessa ja päiväkotikontekstissa. Tutkielman tavoitteena oli myös perehtyä suomalaisen varhaiskasvatuksen mahdollisuuksiin Suomeen muuttaneen pakolaislapsen kotouttamisen tukemisessa.

Vanhempien sopeutuminen sekä siihen liittyvät ongelmat heijastuvat lapseen, joten kotouttamisessa tulee huomioida lapsen lisäksi koko perheen hyvinvointi. (Alijoki 1998, 33–34). Varhaiskasvatuspalvelut ovatkin merkittävä vaikuttaja perheiden kotouttamisen tukemisessa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, 15). Työn rajaaminen päiväkotikontekstia koskevaksi oli luontevaa, sillä kandidaatintyö on laadittu osana lastentarhanopettajan koulutusta ja valtaosa tutkinnon suorittaneista työskentelee päiväkodeissa.

Mitä vieraammasta kulttuuriympäristöstä lapsi saapuu Suomeen, sitä enemmän sopeutumisprosessi uudessa elämäntilanteessa vaatii ponnisteluja (Terho 1989, 92). Yhtenä tutkimustehtävänä tässä kandidaatintyössä oli kuvata, mikä merkitys varhaiskasvatukseen liittyvillä kotouttamistoimenpiteillä on pakolaislapsen sopeutumisessa. Uusi kulttuuri ja asuinympäristö vaativat sopeutumista muutoksiin. Kulttuurin muutosta sekä uuteen kulttuurin sopeutumista kutsutaan akkulturaatioksi. (Lähtenmäki 2013, 129). Muutto maasta toiseen on merkittävä tapahtuma, joka voi saada aikaan psyykkistä kuormitusta pakottaen yksilöä mukautumaan uutta elinympäristöään vastaavaksi. (Talib 2002, 21–22.) Turvapaikanhakijalasten akkulturaatioprosessin sujuminen riippuu usein siitä, minkälaisia resursseja perheillä on käytössään oman elämänsä ohjaamiseen ja kontrollointiin. Perhe- ja ystäväverkostot sekä erilaiset viranomaistahot ja paikalliset kontaktit ovat merkittävässä asemassa turvapaikanhakijoiden elämässä (Lähtenmäki 2013, 129).

Kulttuuri ja identiteetti ovat kiinteästi yhteydessä toisiinsa. (Liebkind 1994, 21). Kulttuuri-identiteetti on samaistumista etniseen tai kansalliseen kulttuuriin (Halme & Vataja 2011, 11). Yksi identiteetin ulottuvuuksista on se, miten yksilö määrittelee itsensä jonkin tietyn ryhmän jäsenenä (Lehtonen 1997, 24–26). Ryhmään kuuluminen on tärkeä osa identiteettiämme ja samastuminen omaan kulttuuriin ja sen arvoihin ovat tärkeitä seikkoja ter-

veen identiteetin muodostumisen kannalta (Hokkanen 2002, 62). Vanhempien ja päiväkodin yhteistyöllä on vaikutusta siihen, minkälainen kulttuuri-identiteetti lapselle kehittyy (Halme & Vataja 2011, 11).

Toisena tutkimustehtävänä oli kuvata, millä tavalla kotouttamista pyritään varhaiskasvatuksessa tehostamaan. Hallinnollisilla ja toiminnallisilla ratkaisuilla, joista säädetään erilaisissa laeissa ja asiakirjoissa, ohjataan käytännön kotouttamistoimenpiteitä. Päiväkotikäisen lapsen kotoutumissuunnitelma sisällytetään yleensä lakien pohjalta laadittuun varhaiskasvatus- tai esiopetussuunnitelmaan. Suunnitelmissa huomioidaan lapsen perhe, kieli, kulttuuri, suomen tai ruotsin kielen opetus sekä lapsen vertaissuhteiden tukeminen (Kivijärvi 2011, 248). Varhaiskasvatus toteuttaa lapsen kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen kehittäen valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa kulttuuriperinteitä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, katsomuksellista ja uskonnollista taustaa. (Varhaiskasvatuslaki 36/1973.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan lasten vanhempien kanssa on keskusteltava suomalaisen varhaiskasvatuksen periaatteista ja käytänteistä, oman äidinkielen säilytyksen keinoista ja merkityksestä sekä valtakielen omaksumisesta. Kulttuurivähemmistöön kuuluvilla lapsilla tulisi olla mahdollisuus kasvaa monikulttuuriseen yhteiskuntaan oman kulttuuripiirinsä ja suomalaisen yhteiskunnan jäseneksi. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 41.)

Maahanmuuttajien asioita hoidetaan kunnissa eri tavoilla riippuen kunnan koosta ja maahanmuuttajien määrästä. Kotouttamisohjelmassa määritellään kunnan vastuualueet. Kunnan kumppaneina toimivat työ- ja elinkeinotoimisto, poliisi sekä paikkakunnan erilaiset järjestöt. Kunta vastaa kotouttamisen suunnittelusta, seurannasta ja kehittämisestä. Pakolaiset tarvitsevat alkuvaiheessa runsaasti tukea ja ohjausta, joten viranomaisten on tärkeää ymmärtää maahanmuuttoprosessin eri vaiheita. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2013, 39-44.) Sosiaali- ja terveysministeriön (2007, 41) mukaan kuntien tulisi huolehtia vastaanottokeskuksissa asuvien yli 3-vuotiaiden, alle kouluikäisten lasten vähintään osa-aikaisesta varhaiskasvatuksesta. Kaikissa kunnissa tämä ei toteudu riittämättömien resurssien takia. Teoriatietoon nojaten varhaiskasvatuksen toteutuminen näiden lasten kohdalla olisi ihanteellista, sillä sen myötä sekä lapset että heidän vanhempansa pääsisivät osaksi suomalaista yhteiskuntaa jo ennen turvapaikkapäätöstä. Lisäksi varhaiskasvatuksella kyettäisiin tukemaan lapsen kokonaisvaltaista kasvua ja kehitystä jo tässä vaiheessa. Lasten kotouttamisen edis-

täminen voi helpottaa myös vanhempien kotoutumista, sillä monelle esimerkiksi varhaiskasvatukseen osallistuminen saattaa olla nopein väylä suomalaiseen kulttuuriin ja kontakteihin kantasuomalaisten kanssa.

Kandidaatintyön kolmantena tavoitteena oli kuvata monikulttuurisessa työympäristössä työskentelevän varhaiskasvattajan työtehtäviä ja työn sisältöjä. Sopeutumisprosessissa perheen ulkopuolisen tahon tuki on perheelle ja lapselle erityisen tärkeä voimavara (Alijoki 1998, 33). Pakolaislapsen kotoutuminen alkaa usein päiväkodista, jossa lapsi pääsee harjoittelemaan sosiaalisia taitoja ja suomen kieltä. Päiväkodin lapsiryhmään kuuluminen tukee lapsen kiinnittymistä omaan asuinympäristönsä lapsiin ja helpottaa tulevaa siirtymävaihetta koulutielle (Kivijärvi 2011, 248–249). Maahanmuuttajalasten osallistuminen varhaiskasvatukseen parantaa myös kansainvälisten tutkimusten mukaan koulumenestystä ja voi suojata myös myöhemmältä koulupudokkuudelta (Teräs & Kilpi-Jakonen 2013, 191). Päiväkodin henkilökunnalta edellytetään kulttuurista ymmärrystä, joka edesauttaa lasten tarpeiden ja vanhempien kasvatuskäytännöiden tasavertaista ja vastavuoroista käsittelyä (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 39). Varhaiskasvattajan tulee olla tietoinen akkulturaatioprosessin vaihtoehdoista ja tavoista tukea perhettä kotoutumisessa (Halme & Vataja 2011, 65). Päiväkodin jokapäiväisissä tilanteissa on luotava mahdollisuuksia lapsen oman kulttuuritaustan rakentamiselle ja ylläpitämiselle (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 39). Lapsen hyvinvoinnin kannalta on keskeistä, että lapsi saa tuntea kuuluvansa ryhmään ja olevansa hyväksytty, sillä positiivinen ja turvallinen ilmapiiri luo yhteenkuuluvuuden tunnetta ja pohjaa oppimiselle.

Kandidaatintyö aloitettiin keväällä 2016 perehtyen aiheita koskevaan teoretietoon. Tutkielmaan on valittu uusia, mutta myös muita iästään huolimatta relevantteja lähteitä. Tutkimustehtäviin perehdyttäessä on pyritty laatimaan mahdollisimman kattava teoreettinen viitekehys ja tutkimustehtäviin on haettu vastauksia lainopillisissa asiakirjoista sekä aineistoista, joiden pääpaino on kasvatustieteissä, sosiologiassa, kehityspsykologiassa. Tutkielmaa tehdessä ja aineistoa analysoidessa muodostui hiljalleen käsitys aiheen moniulotteisuudesta ja laajuudesta. Aiheen rajaus vaikutti aluksi hankalalta, koska aiheeseen liittyvää, uutta kotimaista tutkimusta on tehty yllättävän vähän. Aineistoa työstäessä keskeiset teemat kuitenkin löysivät paikkansa tässä tutkielmassa varsin nopeasti.

Tavoitteenani on hyödyntää kandidaatintyössä ammentamaani viitekehystä myöhemmin pro gradu – tutkielmassa. Mahdollinen jatkotutkimuksen aihe voisi käsitellä kotouttamisen

tukemista opetushenkilökunnan näkökulmasta sekä sitä, mitkä asiat ja toimintatavat ovat erityisesti niitä, jotka henkilökunta kokee merkitykselliseksi pakolaislapsen kotoutumisessa. Lisäksi olisi mielestäni aiheellista tutkia miten tätä aihetta koskeva lainsäädäntö ja sen tavoitteet toteutuvat kentällä.

Kandidaatintyön kirjoittamisprosessi on ollut itsenäinen, työläs mutta myös opettavainen kokemus, jonka ansiosta uskon laajentaneeni tietopohjaani lastentarhanopettajuuttani ajatellen. Interkulttuurinen kompetenssini kehittyy vasta tulevien työvuosien myötä, mutta uskon monikulttuurisuuskasvattajuuteni saaneen oivan alkusysäyksen tämän tutkielman avulla.

Lähteet

- Alijoki, E. 1998. Pesästä pieni ponnistaa. Lasten varhaisten vuorovaikutustaitojen tukeminen. Rauma: Kirjapaino Oy West Point.
- Alitolppa-Niitamo, A. & Leinonen, E. 2013. Perhe, nuoret ja maahanmuutto. Teoksessa: Alitolppa-Niitamo, A., Fågel, S. & Säävälä, M. (toim.) Olemme muuttaneet – ja kotoudumme: maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Helsinki: Väestöliitto, Monikulttuurinen osaamiskeskus.
- Berry, J. 2006. Contexts of acculturation. Teoksessa: Sam, D. (edit.) The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology. Cambridge University Press.
- Bronfenbrenner, U. 1981. The ecology of human development. Cambridge-Mass: Harvard University Press.
- Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet. 2014. Määräykset ja ohjeet 2016:1. Opetushallitus. Juvenes Print – Suomen yliopistopaino: Tampere.
- Halme, K. & Vataja, A. 2011. Monikulttuurinen varhaiskasvatus ja esiopetus. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy.
- Hurley, J., Medici, A., Stewart, E. & Cohen, Z. 2011. Supporting preschoolers and their families who are recently resettled refugees. The official journal of the national association for multicultural education. University of Vermont.
- Igoa, C. 2009. The Inner world of the Immigrant child. Mahwah, N.J. : Erlbaum.
- Jokikokko, K. 2002. Interkulttuurinen kompetenssi apuna kulttuurien kohdatessa. Teoksessa Räsänen, R., Jokikokko, K., Järvelä, M-L. & Lamminmäki-Kärkkäinen, T. (toim.) Interkulttuurinen opettajankoulutus. Utopiasta todellisuudeksi toimintatutkimuksen avulla. Oulun yliopisto.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Hyvä itsetunto. Juva: Bookwell Oy.
- Kivijärvi, T. 2011. Maahanmuuttajataustaisen lapsen ja perheen tukeminen. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) 2011. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Kosonen, L. 1994. Vietnamilainen oppilas kahden kulttuurin välissä. Teoksessa Liebkind, K. (toim.) 1994. Maahanmuuttajat : kulttuurien kohtaaminen Suomessa. Gaudeamus: Helsinki.
- Kuittinen, S. & Isosävi, S. 2013. Teoksessa: Alitolppa-Niitamo, A., Fågel, S. & Säävälä, M. (toim.) Olemme muuttaneet – ja kotoudumme: maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Helsinki: Väestöliitto, Monikulttuurinen osaamiskeskus.
- Latomaa, S. 2007. Miten maahanmuuttajat kotoutuvat Suomeen – opinpolku varhaiskasvatuksesta työelämään. Teoksessa Pöyhönen, S. & Luukka, M-R. (toim.) Kohti tulevaisuuden

kielikoulutusta. Kielikoulutuspoliittisen projektin loppuraportti. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Lehtonen, J. 1997. Kansallinen identiteetti ja yhteisöidentiteetti – käsitteitä ja käsityksiä. Teoksessa Virtapohja, K. (Toim.) Puheenvuoroja identiteetistä. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino.

Liebkind, K. 1994. Maahanmuuttajat ja kulttuurien kohtaaminen. Teoksessa Liebkind, K. (toim.) 1994. Maahanmuuttajat : kulttuurien kohtaaminen Suomessa. Helsinki:Gaudeamus.

Lähteenmäki, M. 2013. Lapsi turvapaikanhakijana. Etnografisia näkökulmia vastaanotto-keskuksen ja koulun arjesta. Helsingin yliopisto. Käyttäytymistieteiden laitos. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 247.

Maahanmuuttajatyön kehittäminen varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen maahanmuuttajatyön kehittämisjaosto. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:62. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki: 2007.

Maher, M. & Smith, S. 2014. Asylum seeker and refugee children belonging, being and becoming: The early childhood educator's role. University of Notre Dame Australia. Australasian Journal of Early Childhood. Volume 39 Issue 1 (Mar 2014)

Malin, M. & Heinämäki, L. 2004. Erityistä vai tavallista? Teoksessa Heinämäki, L. (toim.) Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa. Erityispäivähoito – lapsen mahdollisuus. Saarijärvi: Gummerus kirjapaino.

Miten kunnat kotouttavat?: Kotouttamislain toimeenpanon seurantakyselyn tuloksia vuodelta 2005. 2006. Helsinki: Työministeriö.

Paavola, H. 2007. Monikulttuurisuuskasvatus päiväkodin monikulttuurisessa esiopetusryhmässä. Helsingin yliopisto. Soveltavan kasvatustieteen laitos. Tutkimuksia 283.

Pirinen, I. 2008. Turvapaikanhakijoiden terveydentila. Tampereen yliopisto, lääketieteen laitos. Acta Universitatis Tamperensis : 1289.

Räsänen, M. & Virtanen, T. 1994. Kulttuurinen kohtaaminen: Pakolainen, siirtolainen, paluumuuttaja. Teoksessa Sananjalka 36. Suomen kielen seuran vuosikirja. Turku: Vammalan kirjapaino.

Räty, M. 2002. Maahanmuuttaja asiakkaana. Helsinki: Tammi.

Schubert, C. 2013. Kotouttamisen psykologiaa. Teoksessa Alitolppa-Niitamo, A., Fågel, S. & Säävälä, M. (toim.) Olemme muuttaneet – ja kotoudumme: maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Helsinki: Väestöliitto, Monikulttuurinen osaamiskeskus.

Sue, D.W. & Sue, D. 1990. Counselling the culturally different. Theory and practice. New York (N.Y.) : John Wiley.

Säävälä, M. 2013. Maahanmuuttajakoti ja koulu yhteistyössä. Teoksessa Alitolppa-Niitamo, A., Fågel, S. & Säävälä, M. (toim.) Olemme muuttaneet – ja kotoudumme: maa-

han muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Helsinki: Väestöliitto, Monikulttuurinen osaamiskeskus.

Talib, M-T. 2005. Eksotiikkaa vai ihmisarvoa. Opettajan monikulttuurisesta kompetenssista. Turku: Painosalama Oy.

Talib, M-T. 2002. Monikulttuurinen koulu. Haaste ja mahdollisuus. Hämeenlinna: Karisto Oy.

Talib, M-T. 1999. Toiseuden kohtaaminen koulussa: Opettajien uskomuksia maahanmuuttajaoppilaista. Helsinki: Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos.

Teiss, K. 2007. Varhaislapsuuden merkitys oman äidinkielen ylläpitämisessä ja kaksikieliseksi kehittämisessä. Teoksessa: Latomaa, S. (toim.) Oma kieli kullaan kallis. Opas äidinkielen opetukseen. Helsinki: Edita Prima Oy.

Teräs, M. & Kilpi-Jakonen, E. 2013. Maahanmuuttajien lapset ja koulutus. Teoksessa: Martikainen, T., Saukkonen, P. & Säävälä, M. (toim.) Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus Oy.

Terho, E. 1989. Pakolaislapsi ja päivähoito. Teoksessa: Tuomarila, I. & Tamminen-Levä, E. 1989. Kohtaamispaikkana Suomi. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön selvityksiä 2002:9. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö: Helsinki.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. Stakes. Oppaita 56. Gummerus kirjapaino Oy: Helsinki.

Muut lähteet

Kiintiöpakolaiset – Maahanmuuttovirasto.

[Http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/kiintiopakolaiset](http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/kiintiopakolaiset). [Viitattu 11.8.2016]

Kotoutuminen - Sisäministeriö. <http://www.intermin.fi/fi/maahanmuutto/kotoutuminen>. [Viitattu 19.9.2016]

Koulutus ja tutkimus vuosina 2011-2016. Kehittämissuunnitelma. Opetusministeriö.

[Http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/asiakirjat/Kesu_2011_2016_fi.pdf](http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/asiakirjat/Kesu_2011_2016_fi.pdf). [Viitattu 2.8.2016]

Laki kotouttamisen edistämisestä 1386/2010 – Ajantasainen lainsäädäntö.

[Http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386#L2P15](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386#L2P15). [Viitattu 9.8.2016]

Lastensuojelulaki 417/2007 – Ajantasainen lainsäädäntö.

[Http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417). [Viitattu 2.8.2016]

Maahanmuuttajat – Maahanmuuttajat ja monikulttuurisuus – THL.

[Https://www.thl.fi/fi/web/maahanmuuttajat-ja-monikulttuurisuus/vaestoryhmat/maahanmuuttajat](https://www.thl.fi/fi/web/maahanmuuttajat-ja-monikulttuurisuus/vaestoryhmat/maahanmuuttajat). [Viitattu 12.8.2016]

Maahanmuuttopolitiikka – Sisäministeriö.

[Http://www.intermin.fi/fi/maahanmuutto/maahanmuuttopolitiikka](http://www.intermin.fi/fi/maahanmuutto/maahanmuuttopolitiikka). [Viitattu 9.8.2016]

Pakolaiset ja siirtolaiset. [Https://www.amnesty.fi/tyomme/teemat/pakolaiset/](https://www.amnesty.fi/tyomme/teemat/pakolaiset/). [Viitattu 25.1.2016]

Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus.

[Http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1968/19680077/19680077_2](http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1968/19680077/19680077_2). [Viitattu 25.1.2016]

Pakolaisten vastaanoton käsikirja. Työ- ja elinkeinoministeriö 2013.

[Https://www.tem.fi/files/37153/kasikirja-kaantajalle_muunnos_pdf_27_6_2013.pdf](https://www.tem.fi/files/37153/kasikirja-kaantajalle_muunnos_pdf_27_6_2013.pdf). [Viitattu 18.1.2016]

Pakolaisuus Suomessa – Suomen Pakolaisapu.

[Http://pakolaisapu.fi/pakolaisuus/pakolaisuus-suomessa/](http://pakolaisapu.fi/pakolaisuus/pakolaisuus-suomessa/). [Viitattu 15.7.2016]

Perusopetuslaki 628/1998 - Ajantasainen lainsäädäntö.

[Http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628). [Viitattu 2.8.2016]

Maahanmuuton tulevaisuus 2020 –strategia - Sisäministeriö.

[Http://www.intermin.fi/download/51686_Maahanmuuton_tulevaisuus_2020_LOW-res_FINNISH.pdf?5d7d3b9fd601d188](http://www.intermin.fi/download/51686_Maahanmuuton_tulevaisuus_2020_LOW-res_FINNISH.pdf?5d7d3b9fd601d188) . [Viitattu 9.8.2016]

Turvapaikanhakijat - Sisäministeriö.

[Http://www.intermin.fi/fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat](http://www.intermin.fi/fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat). [Viitattu 8.1.2016]

Turvapaikka- ja pakolaistilastot. Maahanmuuttovirasto.

[Http://www.migri.fi/tietoa_virastosta/tilastot/turvapaikka-ja_pakolaistilastot](http://www.migri.fi/tietoa_virastosta/tilastot/turvapaikka-ja_pakolaistilastot). [Viitattu 19.9.2016]

Ulkomaalaislaki 301/2004 – Ajantasainen lainsäädäntö.

[Http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301). [Viitattu 9.8.2016]

Varhaiskasvatuslaki 36/1973 - Ajantasainen lainsäädäntö.

[Http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036). [Viitattu 1.8.2016]

Vasu 2017 luonnos. 2016. Opetushallitus.

http://www.oph.fi/download/177856_Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016_LUONNOS.pdf. [Viitattu 9.9.2016]

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014 – Ajantasainen lainsäädäntö.

[Http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325](http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325). [Viitattu 9.8.2016]